

Удружење новинара Србије

**ЕКОНОМСКИ И ДРУШТВЕНИ ПОЛОЖАЈ
НОВИНАРА:**

Србија, регион, Европа

истраживачице:

Маријана Матовић,

Марија Мисита,

Ружа Ћирковић

Београд, 2020.

Истраживање је настало у оквиру пројекта „Бити новинар - Конференција о економском положају, друштвеном статусу и радним правима новинара и медијских радника у Србији и региону“. Пројекат је подржало Министарство културе и информисања Републике Србије. Ставови изнети у подржаном медијском пројекту нужно не изражавају ставове органа који је доделио средства.

Садржај

Увод	4
Најважнији резултати	6
I Позадина истраживања	9
I.1. Број новинара - „растегљива“ истраживачка категорија	9
I.2. Републички завод за статистику о евиденцији новинара и медијских радника	10
I.3. Друге важне варијабле	11
I.4. Начини ангажмана новинара у Србији	12
I.5. Медијска индустрија: финансијска криза и политички притисци	15
I.6. Поверење у медије	15
I.7. УНС – подаци из претходних истраживања: новинари у Србији	17
Референце	18
II О истраживању	21
III Резултати истраживања	23
Србија	29
Црна Гора	32
Македонија	35
Босна и Херцеговина	37
Хрватска	41
Словенија	42
Бугарска	44
Мађарска	45
Италија	45
Француска	46
Велика Британија	48
IV Новинарство у јавном сервису: Гламурозна професија другог реда	52
V Предлог препорука за Србију	61

Увод

Извештај је настао у оквиру пројекта *Бити новинар - Конференција о економском положају, друштвеном статусу и радним правима новинара и медијских радника у Србији и региону*. Циљ истраживања био је мапирање тренутног стања на терену, водећи се „Повељом Европске федерације новинара о радним условима новинара“ (EFJ, 2019) као и закључцима Скупштине УНС-а, одржане децембра 2019. године, којима се наглашава веома неповољан положај новинара у Србији и њихова стална изложеност притисцима власника медија, центара моћи, власти и опозиције. На сличне закључке упућује и Заштитник грађана у чијем се Годишњем извештају из 2019. године указује на то да велики број новинара ради на основу неповољних уговора, у условима у којима не постоје ефикасни механизми заштите професионалних права и да је износ њихових зарада испод републичког просека.

Сви ови проблеми у медијском сектору рефлектују се на слободу изражавања и медијске слободе (Заштитник грађана РС, 2020:18). У ситуацији када је новинарска плата испод просечне српске плате и када се медијске слободе сужавају¹ новинари често нису у стању да раде свој посао и штите јавни интерес. Како се наводи у студији Европске федерације новинара "Права и рад у новинарству: Изградња снажнијих синдиката у Европи" без пристojних плата и једнаких права за новинаре не може се јамчити квалитетно и одговорно новинарство (Wong & Schroeder, 2016).

Будући да је ова тема веома комплексна, и захтева више ресурса (новца, људи, времена), којих углавном нема, ми смо се у нашем истраживању осврнули и на претходне резултате, а у потрази за новим водили се главним истраживачким питањем: *какав је економски и друштвени статус новинара у Србији, земаља региона и у ЕУ и шта нам он говори? У истраживању је учествовало 15 професионалних удружења и синдиката новинара из 11 земаља, као и Европска федерација новинара. Осим Србије, оно је обухватило и земље региона (Црна Гора, Босна и Херцеговина, Хрватска, Словенија, Македонија), као и неколико европских земаља: Француску, Мађарску, Италију, Бугарску, УК.*

¹Према подацима из 2020.године <https://rsf.org/en/serbia>

Посебну пажњу посветили смо трагању за подацима о просечним новинарским платама у јавним сервисима Србије, Црне Горе, Македоније, Хрватске, Републике Српске и Босне и Херцеговине, Словеније, као и успоредби примања генералних директора јавних сервиса у овим земљама. У истом одељку анализирали смо новинарска примања у Немачким јавним сервисима (АРД, ЗДФ и Deutschlandradio). Они су се финансирани из претплате која је ове године износила 8 милијарди евра.

Резултати истраживања биће представљени 28. децембра 2020. године на регионалној конференцији и намера је да послуже као повод за разговор о могућим и *хитним* мерама за заштиту достојанства новинарске професије, друштвеном статусу новинара, економском положају и кадровима у медијима, као и превазилажењу препрека за закључење гранског колективног уговора. Очекујемо да ћемо враћањем у фокус теме економског положаја, друштвеног статуса, радних права новинара у Србији и предочавањем праве ситуације и упоредних проблема/решења у земљама у региону и ЕУ дати подстрек јавној дискусији и дијалогу са медијским послодавцима и доносиоцима одлука.

Референце:

European Federation of Journalists (2019) *The Charter on journalists working conditions (full document)*.
<https://europeanjournalists.org/blog/2019/02/12/the-charter-on-journalists-working-conditions-full-document/>.

Заштитник грађана РС (2020) *Редован годишњи извештај заштитника грађана за 2019. годину*.
<https://www.ombudsman.rs/attachments/article/6542/Redovan%20godini%20izve%C5%A1taj%20Za%20A1titnika%20gra%C4%91ana%20za%202019.%20godinu.pdf>.

Wong, Yuk Lan & Schroeder, Renate (2016) *Prava i rad u novinama: Izgradnja snažnijih sindikata u Evropi*. Evropska federacija novinara.
http://europeanjournalists.org/wp-content/uploads/2016/10/EFJ_handbook_2016_CR.pdf.

Најважнији резултати

У каквим условима данас новинари раде и колико су задовољни економским положајем питања су на која је наизглед лако одговорити. Од Србије до Велике Британије, показале ово и ранија УНС-ова истраживања, новинари нису задовољни платама, условима рада, стресом који носи, а који је у доба пандемије коронавируса појачан. Неке је новинаре и медијске раднике коронавирус већ оставио без посла, једном броју њих је увећао количину посла, а да за тај додатни рад нису плаћени. Страх новинара и медијских радника да не остану без посла још је присутнији, јер када се укида или смањује број спортских и културних догађаја, путовања... о којима би извештавали, престаје потреба за њиховим ангажовањем.

Међутим, када дођемо на терен конкретних бројки, броја новинара и медијских радника у једној земљи, висини плате, пожељности ове професије, што је и био циљ УНС-овог истраживања, сазнајемо да тачни подаци најчешће недостају и да се крећемо на пољу процена и нагађања.

УНС је од 15 националних новинарских удружења, Европске федерације новинара, као кровне организације, и националних синдиката новинара из 11 земаља, рачунајући и Србију, тражио одговоре.

Према тим подацима процена је да у **Србији** има највећи број медијских радника и новинара у односу на остале земље некадашње Југославије, односно око 9 000, а да је у том броју око 5 000 новинара (подаци Синдиката новинара Србије). У **Хрватској** је процена да има око 4 000 медијских радника, без прецизирања колико тачно новинара (Синдикат новинара Хрватске). У **Словенији** је укупно медијских радника 3 844, од чега 1 209 ради у штампаним, а 2 635 у РТВ. Према подацима Синдиката новинара Словеније новинари чине 45 одсто укупног вроја медијских радника. Процене за број медијских радника и новинара у **БиХ** нема, а у **Републици Српској** их укупно има 2 095 према подацима Синдиката медија и графичара, без прецизирања који је удео новинара у овом броју. У Црној Гори је око 1 500 медијских радника, а новинара 800 (Синдикат медија ЦГ). У **Македонији** је између 1 000 и 1 200 медијских радника, подаци су Самосталног синдиката новинара и медијских радника.

У **Бугарској** је процена да је око 6 000 медијских радника, а међу њима 4 500 новинара (Савез бугарских новинара), док је у **Мађарској** процена да је од 8 000 до 14 000 медијских радника (Синдикат новинара Мађарске). У **Италији** је 50 000 новинара, а броја о медијским радницима нема (Национална федерација италијанске штампе). **Француска**

располаже бројем од 740 000 медијских радника од којих су 33 679 новинари (Синдикална унија новинара), а у **Великој Британији** тај број је око 73 000 новинара (Национални синдикат новинара Велике Британије).

Европска федерација новинара располаже подацима да је у 2019. години у 21 земљи ЕУ било готово 400 000 новинара и да су они чинили 0,2 одсто укупног броја запослених у ЕУ.

Када смо на терену плата подаци до којих је дошао УНС показују да се у Србији, Црној Гори, Македонији и Босни и Херцеговини просечна новинарска плата креће од 300 до 400 евра. У Хрватској просечна новинарска плата је у локалним медијима од 500 до 700 евра, штампи 750 до 1 000 и на националним телевизијама између 900 и 1 000 евра. У Словенији је просечна новинарска плата око 1 300 евра. **Свакако у Србији, Црној Гори, Македонији, Босни и Херцеговини је просечна новинарска плата испод просека примања у земљи. Док је, рецимо, у Словенији просечна новинарска плата изнад просечне словеначке плате.**

Истраживање УНС-а показује и да је у Бугарској просечна новинарска плата од око 400 евра и испод просечне плате у тој држави, док је у Мађарској она 680 евра, што је нешто више од просека те земље. У Италији је такође просечна новинарска плата виша од просечне и износи 1 900 евра.

Значајно је истаћи да су се овим истраживањем потврдила ранија сазнања УНС-а да су плате у јавним сервисима више од просечних. То је случај и у земљама у којима су просечне новинарске плате ниже од просека примања.

Просечна нето плата у РТС-у је у 2019. години била 58 809 динара, што је износило око 500 евра, и за око 7 одсто била је већа од просечне плате у Србији која је за прошлу годину према Републичком заводу за статистику износила 54 919 динара (око 470 евра). У Црној Гори, у Радио телевизији Црне Горе, просечна нето плата је за 2019. годину износила 515 евра што је тачно у цифру онолико колико је износила просечна плата у овој земљи прошле године. Просечна нето плата у македонском јавном сервису ЈРП МРТ у другом кварталу 2020. године износила је 477 евра, што је више од 427 евра колико је за исти период била просечна нето плата у Македонији. У хрватском јавном сервису просечна нето плата за 2019. годину била је 922,5 евра. То значи да је у ХРТ-у запослени био боље плаћен од просека који је износио 854,5 евра. У Федерацији Босне и Херцеговине просечна плата у јавном сервису у 2018. години била је 557,75 евра што је за 20,5 одсто више од просечне плате у тој земљи у истом периоду. За РТВ Словенија у 2019. години просечна нето плата била је 1 380 евра, што је такође више од просечне словеначке плате која је у прошлој години износила 1 133,5 евра.

Поређећи плате генералних директора јавних сервиса, уз опаску да су подаци који су били доступни из различитих година, може се закључити да се оне крећу од око 2,5 просечне плате, као у Словенији, до близу 6,5 просечних зарада, као у Србији (податак из 2015. године).

Зараду од 3 285 евра нето имао је генерални директор ХРТ-а у 2019. години, што је износило 3,8 просечних месечних плата у Хрватској те године. Мање од њега имао је директор ТВ Словенија, односно 2 878,85 евра нето плус минули рад у 2019. години, или око 2,5 просечне плате у Словенији. У Црној Гори је прошле године зарада генералног директора РТ ЦГ износила нето 2 735 евра месечно, што је 5,3 просечне месечне нето плате у тој држави. У Бих је у 2018. години генерални директор ЈС ФБиХ примао нето 2 405 евра месечно или више од пет просечних плата у ФБиХ. У Србији генерални директор ЈМУ РТС је у 2015. години имао месечну зараду од 284 042 динара, што је око 2 430 евра. То је за 2015. годину износило 6,4 просечних нето зарада у Србији.

Истраживање УНС-а је показало да од 11 анализираних земаља у чак осам не постоји колективни грански уговор, а у том броју су и све земље бивше Југославије уз изузетак Црне Горе која, иако има колективни уговор, према подацима новинарских и медијских организација, он представља превазиђен документ због измена закона.

Од истраживаних земаља колективни грански уговори који на националном нивоу штите новинаре и медијске раднике постоје у Италији и Француској.

Највећи проблем за доношење колективног гранског уговора су непостојање репрезентативне организације која би представљала послодавце у преговорима, као и недостатак воље од стране послодаваца сматрају у новинарским и медијским организацијама

Као кључне проблеме са којима се новинарска професија у ЕУ суочава, ЕФЈ је навео да су то бизнис модели који се налазе пред новим изазовима, недостатак улагања у медије и квалитетно новинарство, искоришћавање слободних новинара, лоши услови рада, као и нападе на новинаре који чине професију више прекарном (несигурном).

Као највећи проблеме новинарства у свим истраживаним земљама истакнути су лоши услови рада (прекарност рада), ниске плате и велика оптерећења, претње и слаба заштита новинара, гушење слободе информисања, политички и економски притисак, као и слабе синдикате.

I Позадина истраживања

На састанку који је одржан 12. фебруара 2019. године у Београду, 14 представника организација повезаних са Европском федерацијом новинара (ЕФЈ) и водећих синдиката новинара Западног Балкана и Турске потписало је Повељу ЕФЈ о радним условима новинара (EFJ, 2019). Ослањајући се на стандарде које је поставила Међународна организација рада, Повеља² садржи смернице којима би новинарима требало да се омогуће фер услови рада, што обухвата: право на писани уговор, право на достојанствено плаћен рад, право на одмор, право на здравствено осигурање, право на пристојне услове рада, правона безбедност и заштиту и слично. Сва ова права представљају важан индикатор у процесу мерења медијских слобода. На поменутом скупу, Rainer Reichert, председавајући LAREG+ (*Labour Rights expert group*), рекао је да се „Готово свуда у Европи услови рада за новинаре погоршавају, док је слобода штампе под претњом“, истичући да је „овај тренд најизраженији у Југоисточној Европи и Турској.“ (EFJ, 2018).

I.1. Број новинара - „растегљива“ истраживачка категорија

Упркос многим покушајима, истраживање економског положаја новинара у Србији (а испоставиће се и у земаљама региона) и даље се показује као врло тежак задатак. Препреке које се понављају тичу се, најпре, броја активних новинара у нашој земљи што доводи донемогућности прављења репрезентативног узорка. Наиме веома је тешко доћи до тачног броја стално запослених новинара, хонорарно запослених као и броја слободних новинара (као и новинара који су ангажовани преко агенције, дописника и слично), јер не постоји јединствена база. База *novinari.rs* коју је покренуло Независно удружење новинара Србије већ неколико година није у функцији. Такође, многи новинари, поред свог посла, раде још неки, додатни посао, хонорарно, што говори о томе да основна примања у матичној кући нису довољна за достојанствен живот.

²Повеља је уручена Европској комисији и Савету Европе, са намером да постане стандард за дефинисање радних права новинара у свим земљама Европе.

Још један од проблема са којим се истраживачи срећу приликом утврђивања економског положаја новинара је и тај што се из оно мало доступних података не могу износити прецизни закључци јер су у категорију „новинар“ сврстани и остали медијски радници (нпр. водитељи вести (*newscaster*) или аутори оних емисија које нису информативног карактера у ужем смислу (*news media*), док се у заводима за статистику свртставају и са другим (и другачијим) професијама као што су аутори, лингвисти, радници у информационом сектору и слично. Као последицу тога имамо много истраживања на малим узорцима, чији су подаци више индикативни. Ипак, оно што им је заједничко јето да нам говоре да иако новинари имају важну улогу у демократском друштву, њихове плате често то и не показују, јер су сада већ годинама мало плаћени (Миливојевићи др, 2011; УНС, 2014а; УНС, 2014б; Михаиловић, 2015; Михаиловић, 2017; Вујовић и др., 2019).

Према поменутом истраживању УНС-а из 2019. године мали број великих издавача (као што су јавни сервис, затим Пинк, Политика, Новости, Рингиер, Прва, Мађар Со, Студио Б и Б92) запошљава чак 80% свих запослених у медијима. У истом истраживању установљено је да 37 медија има само по једног запосленог (стално/хонорарно), док у 10 медија послове обављају волонтери. У истраживаним медијима новинари су најчешће ангажовани као хонорарни сарадници (60 хонорано запослених и 40% по уговору о раду). Иза новинара су фоторепортери који су пре хонорарно запослени него уговором у о раду. Међу свим хонорарним сарадницима, показало се да је најмање ангажованих на пословима тонца, расветљивача, монтажера, реализатора, организатора и презентера. (видети више структуру медија и запослених у: УНС, 2019).

I.2. Републички завод за статистику о евиденцији новинара и медијских радника

Из Републичког завода за статистику (РЗС) смо добили одговор да податке о броју запослених новинара и њиховим зарадама није могуће обезбедити јер РЗС не располаже информацијама о занимању запослених. Према њиховим речима, проблематика постојања информација о занимању запослених је „вишеслојна и дуготрајна“. Наиме, до скоро је у употреби била класификација занимања донета пре више деценија. Нова Национална

стандардна класификација занимања (НСКЗ), која је усклађена са Међународном стандардном класификацијом занимања 2008 (ИСЦО-08), прописана је Одлуком о јединственом кодексу шифара за уношење и шифрирање података у евиденцијама у области рада ("Сл. гласник РС", бр. 56/18 И 101/20) и у примени је од 01.01.2019. односно од 24.08.2020. године. Као извор података о зарадама и броју запослених РЗС користи административне евиденције. Централни регистар обавезног социјалног осигурања (ЦРОСО) је административни извор за статистику регистроване запослености, док је статистика зарада заснована на подацима Пореске управе преузетим из Појединачне пореске пријаве о обрачунатим порезима и доприносима (ППП-ПД). Дакле, да би се располагало са подацима о броју запослених по занимањима и њиховим зарадама неопходно је да комплетни и ажурни подаци о занимању постоје у обе или бар једној од поменутих евиденција, што тренутно није случај.

Закон о ЦРОСО ("Сл. гласник РС", бр. 95/2018 и 91/2019) у члану 47. обавезао је послодавце, подносиоце јединствене пријаве да у року од две године од дана почетка примене *Одлуке о Јединственом кодексу шифара за уношење и шифрирање података у евиденцијама у области рада у Јединственој базажурирају* податке о занимању запослених. Ажурирање потребних евиденција је још увек у току. Чим подаци о занимањима запослених буду доступни, комплетирани и ажурни, РЗС ће почети са обрадом и дисеминацијом података према класификацији занимања, за сада најближи податак оном који смо тражили јесте број запослених и просечна зарада у широко постављеној делатности Информисање и комуникације.

I.3. Друге важне варијабле

Осим наведених проблема приликом истраживања економског статуса новинара постоји низ других варијабли које треба узети у обзир. Неке од њих су:

- године стажа и углед новинара који је стекао својим радом;
- начин уласка у новинарску професију (стручна пракса или бесплатна радна снага – тип ангажмана који може да траје и неколико година);

- власничка структура медија у ком ради (јавни сервис, државно, приватно, мештовито власништво);
- тип медија у ком ради (ТВ, радио, дневна штампа, недељник, дигитални медији и онлајн портали, новинска агенција и сл.);
- врста посла коју обавља у медију (г.и.о. уредник, уредник рубрике, новинар, репортер, коментатор, колумниста, аутор емисије и сл.);
- ниво и врста образовања;
- пол – многа истраживања показују да још увек постоји ‘gender pay gap’ (Wage Indicator Global Report, 2012; Chen et al., 2018; Washington Post Guild, 2019; Mayhew, 2020; EU Reporter Correspondent, 2020);
- специјализованост за рубрику/е коју/е покрива својим извештавањем (друштво, политика, економија, црна хроника, али и *data новинарство*, спорт, култура и сл.);
- тип, дужина и квалитет новинарског текста/прилога;
- географска локација и географска распрострањеност медија у којем ради (локални, регионални, национални, интернационални).

Према подацима Европске комисије из 2019. године, професија новинар се нашла у 30 професија за које се утврђује да је има више него што је тржишту потребно. (McGrath, 2019: 7). Заједно са лингвистима и ауторима они су први на листи (*ибид.*: 22). Међу њима је само 2,30% са нижим степеном образовања (*ибид.*: 31) и чак 55,36% жена (*ибид.*: 31). Ови подаци потврђују тренд феминизације професије према којем улазак жена у професију значи и одлазак мушкараца на највише позиције (на којима још увек има новца), али и самог новца из професије.

I.4. Начини ангажмана новинара у Србији

Форме ангажмана³ новинара у Србији, обухватају радни однос на неодређено и одређено време, уговор о обављању привремених и повремених послова (ППП послови), уговоре о делу и ауторском делу. Пракса је показала да многи новинари почетници, али и други медијски радници, проведу и по неколико година радећи као волонтери, хонорарно, под

³Закон о раду и други закони којима се уређује област рада. Посао за будућност.
<https://www.srbija.gov.rs/tekst/329911/zakon-o-radu-i-drugi-zakoni-kojima-se-uredjuje-oblast-rada.php>.

уговором о ПП пословима или уговором о делу. Осим што овакав вид ангажовања онемогућава новинаре да остварују права из радног односа, поставља се и питање његове законитости.

Наиме, *уговор о обављању ПП послова* могуће је склопити само за послове који су привременог и повременог карактера, нису систематизовани правилником послодавца и не трају дуже од 120 радних дана у календарској години. Такође, на овај начин могу се ангажовати незапослени, старосни пензионери и запослени са непуним радним временом, до половине пуног радног времена, као и чланови омладинских и студентских задруга до 30 година живота.

Што се *уговора о делу* тиче, њиме се по закону регулише обављање послова који нису из делатности послодавца. Тиме се не подразумева само претежна делатност регистрована у АПР, већ и све друге делатности које обавља послодавац. Из овога може да се закључи да медијска кућа не може да ангажује медијске раднике, укључујући новинаре, на основу уговора о делу, будући да је њена делатност производња медијског садржаја, што је управо посао који ови радници обављају.

Још један вид ангажмана који се често користи у медијима је *уговор о ауторском делу* којим би требало да се дефинишу обавезе између две стране поводом израде конкретног ауторског дела.

Када је у питању *уговор о раду на одређено време*, Закон о раду каже да оваква врста ангажмана мора да буде оправдана објективним разлозима као што је замена привремено одсутног запосленог до његовог повратка, рад на пројекту чије је време унапред одређено или ако је реч о незапосленом коме до испуњења једног од услова за остваривање права на старосну пензију недостаје до пет година, а најдуже до испуњења услова.

Такође, овакав уговор може се закључити за рад на пословима код новооснованог послодавца чији упис у регистар код надлежног органа у моменту закључења уговора о раду није старији од једне године, на време чије укупно трајање није дуже од 36 месеци.

Оно што је битно истаћи код уговора о раду на одређено време је да се њиме радни однос са истим запосленим заснива за период који са прекидима или без прекида не може бити дужи од 24 месеца, те да се прекид краћи од 30 дана не сматра прекидом овог периода. Уколико запослени остане да ради код послодавца најмање пет радних дана по истеку времена за које је уговор закључен, сматра се да је радни однос заснован на неодређено време. Овај вид ангажмана послодавци злоупотребљавају тако што сукцесивно закључују уговоре на одређено време иако за то не постоји законски основ, јер је потреба за запосленим стална. Чак и ако се стекну услови да уговор о раду на одређено време прерасте у уговор на неодређено, запослени прећутно пристају да буду и даље ангажовани на одређено како би сачували радно место.

Новинар који је ангажован на основу уговора о раду на одређено време може да оствари сва права из радног односа, али је разлика у томе што су за њега та права орочена на период који је дефинисан уговором. Једини изузетак је у случају трудноће, породилског одсуства, одсуства са рада ради неге детета и одсуства ради посебне неге детета, јер се у тим случајевима по сили закона уговор продужава до истека коришћења права на одсуство.

На крају овог прегледа, поменућемо и *уговор о пословно-техничкој сарадњи* који медији закључују са новинарима који су предузетници. У највећем броју случајева, реч је о дописницима који раде ван седишта медијских кућа. Иако за њиховим радом постоји стална потреба, они нису у радном односу, већ по препоруци послодавца оснивају предузетничку радњу – агенцију – и на тај начин се регулише њихов ангажман. У пракси то значи да новинар сам себи плаћа порезе и доприносе, а послодавац плаћа продукцију медијског садржаја на основу фактуре. У зависности од договора између две стране, новинар може бити плаћен по учинку (по прилогу или тексту) или договорити са послодавцем, који је у овом случају пословни партнер, паушални износ који ће се исплаћивати на месечном нивоу.

Иако овај вид сарадње наизглед пружа новинарима највише слободе на тржишту, то је само привид јер је он практично ангажован са пуним радним временом код једног

послодавца. Притом, не остварује никаква права из радног односа, јер новинар постаје на папиру сам себи послодавац. Право на плаћени одмор и одсуство у случају болести у овом случају се своде на добру вољу правог послодавца, то јест медијске куће са којом је склопљен уговор о пословно-техничкој сарадњи.

I.5. Медијска индустрија: финансијска криза и политички притисци

У оквиру индикатора *Плурализам тржишта* (Market Plurality), односно подиндикатора *Приходи и трендови запошљавања*, у оквиру извештаја *Monitoring Media Pluralism in Digital Era* (МРМ 2020) наводи се да у последње две године ниједна област у оквиру *news media* није забележила економски раст. То значи да се све налазе под високим пословним ризиком. Под највећим ризиком се налазе штампа са 80% и локални медији [новине, аудиовизуелни, радио, дигитални] са 76%, у 23 европске земље. Када је реч о економском статусу и платама новинара, и током ове студије истраживачи су наилазили на препреке у неколико земаља. Резултати су показали да је у 14 земаља (Албанија, Аустрија, Бугарска, Хрватска, Кипар, Чешка, Грчка, Мађарска, Летонија, Малта, Пољска, Румунија, Словенија и Турска) уређивачка политика последњих година изложена високом ризику. Низак ризик од политичких притисака примећен је само у оним земаљама које су показале да имају добру саморегулацију, односно у Белгији, Данској, Француској, Немачкој, Холандији и Шведској (видети више о овим подацима у: Brogi i dr., 2020).

I.6. Поверење у медије

Једна од горућих тема последњих година јесте и поверење у институције, међу којима и у медије (Eurobarometer, 2016; Eurobarometer, 2017). Неповерење расте са осећањем неправде и неједнакости, а последњих година је појачано појавом лажних вести, дезинформација и тзв. „алтернативних истина“. Истраживања показују да поверење у медије није само повезано са поверењем у вести и новинарску професију, него да је све више повезано са поверењем у друге институције и политику, као и са пристрасностима, спиновањима, скривеним агендама моћне мањине који врши утицај на медије и који кроз њих гурају своје интересе (Newman & Fletcher, 2017). „Перцепција људи о новинарству и

информативним медијима је под дубоким утицајем њихове перцепције других институција (...) политичари и елите који у неким земљама све агресивније и експлицитније нападају независне информативне медије и доводе у питање интегритет и мотиве новинара.“ (Fletcher, 2019).

Занимљиво је, како говоре подаци *Edelman Trust Barometra* из јануара 2020. године, да је перцепција глобалне популације (34 000+ испитаника) да институције у свим секторима све више служе интересима мањине⁴. Заправо, резултати овог истраживања показују да грађани ниједан сектор (институције) не виде као компетентан и етичан, узевши овде две варијабле заједно. Власт, на пример, виде као некомпетентну (-40) и неетичну (-19), а одмах иза и медије (са скором -17 и -7 за некомпетентност и неетичност)⁵. Највећи број испитаника (83%) је изјавио да живи у страху од губитка посла који у највећој мери подстиче freelance/тезга економија (61%). Са друге стране, расте брига да су медији загађени непоузданим информацијама (57%), те да ће лажне вести бити коришћене као оружје (76% испитаника). Према овим подацима, генерално поверење у новинаре је неутрално (50%). Ипак, више верују „особи као што су они“ (61%) него новинарима (36%), док најмање верују државним званичницима (33%), (Edelman, 2020). Са друге стране, анализа коју је спровео YouGov-Cambridge Centre/ GB 2018. године показује да свега 18% грађана Велике Британије верује да новинари говоре истину (YouGov-Cambridge Centre/ GB, 2018).

И *Digital News Report* из 2020. године института Ројтерс говори о паду поверења у вести. Наиме, само 38% испитаника је одговорило да ‘већини медија верује већину времена’, што је четири процента мање него претходне године и најмањи скор од када се ради ово истраживање. Пад од 3% је забележен и кад је у питању поверење у медије које испитаници сами бирају да користе и он износи 46%. (Newman et al., 2020).

⁴Владе се, према овом истраживању, генерално сматрају најмање поштеним (57% сматра да влада служи интересима неколицине, док је 30% рекло да служи интересима свих).

⁵Занимљиво је да организације цивилног сектора сматрају некомпетентним (-4), али етичним (12), док бизнис виде као компетентне (14) али неетичне (-2).

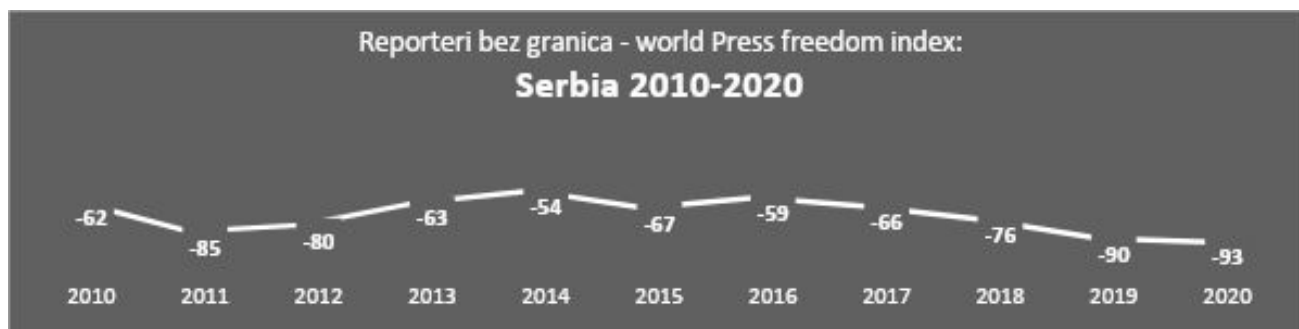
I.7. УНС – подаци из претходних истраживања: новинари у Србији

Саморегулација, као важан штит професионалних стандарда не може да се развија уколико се сам новинарски професионализам не види као 'рад у интересу јавности' или 'јавно добро' у једној демократској политичкој култури, и ту огромну улогу имају новинарска удружења и медијске асоцијације који су, са једне стране и саме често недовољно независне, а са друге њихов рад отежава цветање тзв. „фантомских новинарских удружења“ чији претходни рад није познат новинарској заједници нити широј јавности, а који предлажу своје чланове као кандидате за чланове разних независних тела (Nikolić, 2016).

Чини се да се развој саморегулације у Србији, у највећој мери спотиче на политичке притиске и економску нестабилност новинара, што је показало и истраживање које је Удружење новинара Србије спровело 2014. године на узорку од 585 новинара и новинарки у земљи. Наиме, према овим резултатима, као највећи проблем новинарске професије истакнуте су ниске зараде (62.22%). То нарочито важи за новинаре који раде на територији Јужне, Источне и Западне Србије. Локални медији у високом проценту дају својим новинарима зараде 'на руке' без уплаћивања доприноса. Ово истраживање је показало и да плате касне у већем проценту, (по месец дана и више) новинарима који су запослени у приватним медијима, где уједно има и највише стално запослених новинара. Више и сигурније плате имају и факултетски образовани новинари (највећи проценат са дипломом друштвених наука или факултета за новинарство је у старосној групи 50-59), као и новинари са већим радним стажом; затим, запослени у јавном сервису, националним и интернационалним медијима. Ипак, велики број испитаника (82.6%) истакао је важност утврђивања стандардизованог ценовника рада за запослене у медијима чиме би се смањило обезвређивање њиховог рада од стране власника. У периоду спровођења истраживања, велики број новинара је изјавио да је присиљен да ради додатни посао (34% стално запослених, као и хонорарно ангажовани и слободни новинари, и претежно новинари у старосној групи 40-49 година), док је просечна плата била испод или око републичког просека (између 38 000 и 45 000 динара). Они новинари који су навели да не примају плату редовно изјављивали су и да чешће прибегавају аутоцензури (УНС, 2014).

Када се сви ови подаци узму у обзир, може се уочити веза између тешке економске ситуације (у којој се много новинара Србије налази услед недефинисаних минималних стандарда који би им омогућили достојанствен живот) и склоности ка самоцензури која свакако утиче на квалитет њиховог рада, односно, попушта баријере за одбрану медијских слобода, које од 2016 године, према извештају Репортера без граница, опадају у Србији (Графикон 1).

Графикон 1: Индекс медијских слобода у Србији од 2010 до 2020. године

извор: <https://rsf.org/en/serbia>.

Ипак, узимајући у обзир Резултате редовног годишњег истраживања чланства Удружења Новинара Србије, чак 70% чланова није користила правне услуге Удружења које су им на располагању, а 56% није користило УНС-ове фондове за помоћ новинарима, што је самом Удружењу дало смернице за планирање будућих стратегија и акционих планова (УНС, 2014b).

Референце

Асоцијација онлајн медија – АОМ (2018) „’Лажни медији’: ко информисе грађане на интернету. Анализа Регистра медија АПР веб портала“. Доступно на захтев.

Broggi, Elda, Carlini, Roberta, Nenadic, Iva, Parcu, Pier Luigi, de Azevedo Cunha, Mario Viola (2020) *Monitoring Media Pluralism in Digital Era, MPM 2020*. European University Institute.
<https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/67828/MPM2020-PolicyReport.pdf?sequence=5&isAllowed=y>.

Chen, Elaine, Lei, Cecilia, Ma Annie & Ng, Jonathan (2018) *Mind the gap: Uncovering pay disparity in the newsroom*.
<https://voices.aaja.org/index/2018/8/8/pay-equity>.

Edelman (2020) *Edelman Trust Barometer 2020: Global Report*.
<https://www.edelman.com/sites/g/files/aatuss191/files/2020-01/2020%20Edelman%20Trust%20Barometer%20Global%20Report.pdf>.

ETUC Resolution on Gender Pay Transparency Directive (2019)
https://www.etuc.org/system/files/document/file2019-11/ETUC%20Resolution%20on%20Gender%20Pay%20Transparency%20Directive%20Adopted_1.pdf.

EU Reporter Correspondent (2020) #GenderPayGap in Europe: Facts and figures. <https://www.eureporter.co/frontpage/2020/03/05/genderpaygap-in-europe-facts-and-figures/>.

Eurobarometer (2016) Public opinion in the European Union. Standard Eurobarometer 86, Autumn 2016. <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/ResultDoc/download/DocumentKy/79408>.

Eurobarometer(2017) Special Eurobarometer 461 “Designing Europe’s future” <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2173>.

European Federation of Journalists - EFJ (2018) *EFJ’s Labour Rights Expert Group to launch a charter on journalists’ working conditions*. <https://europeanjournalists.org/blog/2018/11/02/efjs-labour-rights-expert-group-to-launch-a-charter-on-journalists-working-conditions/>.

European Federation of Journalists - EFJ (2019) *The Charter on journalists working conditions (full document)*. <https://europeanjournalists.org/blog/2019/02/12/the-charter-on-journalists-working-conditions-full-document/>.

Fletcher, Richard (2019) *Trust will get worse before it gets better*. <https://www.digitalnewsreport.org/publications/2020/trust-will-get-worse-gets-better/>.

Mayhew, Freddy (2020) *BBC fails target to close gender pay gap by 2020 + highest-paid BBC journalists ranked*. <https://www.pressgazette.co.uk/bbc-fails-target-to-close-gender-pay-gap-by-2020-highest-paid-bbc-journalists-ranked/>.

McGrath, John (2019) Analysis of shortage and surplus occupations based on national and Eurostat Labour Force Survey data. European Commission: Social Europe. <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=22126&langId=en&>.

Merrefield, Clark (2020) *Pay gap between men and women: What the research says*. *Journalistresource*. <https://journalistsresource.org/studies/economics/pay-gap/>.

Михаиловић, Срећко (ур.) (2015) *Од новинара до надничара. Прекарни рад и живот*. Дан Граф.

Михаиловић, Срећко (ур.) (2017) *Пасивни активизам новинара: истраживање активистичких капацитета медијских радника*. Дан Граф,

Миливојевић, Сњежана, Радојковић, Мирољуб, Раковић, Маја, Милојевић, Ана, Угринић, Александра, Матовић, Маријана (2011) Професија на раскршћу - новинарство на прагу информационог друштва. Центар за медије и медијска истраживања Факултета политичких наука. <http://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2017/01/Profesija-na-Raskr%C3%85%C2%A1%C3%84%E2%80%A1u.pdf>.

Newman, Nic, Fletcher, Richard (2017) *Bias, Bullshit and Lies: Audience Perspectives on Low Trust in the Media*. <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/risj-review/bias-bullshit-and-lies-audience-perspectives-low-trust-media>.

Newman, Nic, Fletcher, Richard, Schulz, Anne, Andi, Simge & Kleis Nielsen, Rasmus (2020) *Reuters Institute Digital News Report 2020*. https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2020-06/DNR_2020_FINAL.pdf.

Nikolić, Milena (08.12.2016) *Fantomska novinarska udruženja*. *Cenzolovka*. <https://www.cenzolovka.rs/scena/fantomska-novinarska-udruzenja/>.

Udruženje novinara Srbije – UNS (2014a) *izveštaj istraživanja ekonomskog i profesionalog položaja novinara – mart/septembar 2014. godine*. <http://uns.org.rs/sr/o-nama/files.html>.

Udruženje novinara Srbije – UNS (2014b) *Rezultati redovnog godišnjeg istraživanja članstva Udruženja novinara Srbije*. <http://uns.org.rs/sr/o-nama/files.html>.

Удружење новинара Србије – УНС (2019) *Новинари и медији – колико нас засита има*. <http://uns.org.rs/sr/o-nama/files.html>.

Закон о јавном информисању и медијима (2014) "Службени гласник РС", бр. 83 од 5. августа 2014, 58 од 30. јуна 2015, 12 од 12. фебруара 2016 - Аутентично тумачење. <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2014/83/4/reg>.

Закон о раду (2005) "Службени гласник РС" бр. 24 од 15. марта 2005, 61 од 18. јула 2005, 54 од 17. јула 2009, 32 од 8. априла 2013, 75 од 21. јула 2014, 13 од 24. фебруара 2017 - УС, 113 од 17. децембра 2017.

Vujović, Marija, Pavlović, Dragana, Obradović, Neven (2019) *Lokalni mediji Nišavskog okruga u digitalnom dobu: ekonomski položaj lokalnih medija*. CM : Communication and Media XIV(46) 33–58.

Wage Indicator Global Report (2012) *Gender Pay Gap in Journalism*. Central European Labour Studies Institute, Wage Indicator Foundation with the support of the International Federation of Journalists.

Washington Post Guild (2019) *A Study of Pay at the Washington Post*. <https://postguild.org/2019-pay-study/>.

YouGov- Cambridge Centre/ GB (2018)

[https://d25d2506sfb94s.cloudfront.net/cumulus_uploads/document/5j57dtwlc0/YGC%20Conspiracy%20Theories%20\(GB\).pdf](https://d25d2506sfb94s.cloudfront.net/cumulus_uploads/document/5j57dtwlc0/YGC%20Conspiracy%20Theories%20(GB).pdf).

II О истраживању

Ово истраживање, на неки начин представља наставак оног које је УНС спровео 2014. године када је истраживао економски и професионални положај новинара у нашој земљи.

Овог пута, намера је била да се од новинарских удружења и синдиката добију подаци који се односе на економски и друштвени статус новинара и њихове професије. Подаци су прикупљани током октобра и новембра 2020. године. Упитник је садржао питања која се односе на то да ли су радили истраживање о економском и друштвеном положају новинара, те ако јесу, замолили смо их да нам проследи документ или линк ка истраживању. Затим, замолили смо их да нам доставе податке о:

- 1) броју медијских радника и, посебно, новинара у њиховој земљи (са референцом, ако имају);
- 2) радном статусу новинара у њиховој земљи (стално запослени, хонорарци, слободни новинари);
- 3) просечној плати новинара и уредника (са референцом, ако имају);
- 4) постојању колективног гранског уговора, а уколико не постоји и о препрекама за његово доношење;
- 5) пожељности новинарске професије у њиховој земљи и евентуалном истраживању које пружа детаљније податке о томе.

Упитник је послат *Европској федерацији новинара* (ЕФЈ) и на адресе синдиката и професионалних удружења новинара у *земљама региона* (Црна Гора, Македонија, Босна и Херцеговина, Албанија), *неким земљама ЕУ* (Хрватска, Словенија, Бугарска, Румунија, Мађарска, Италија, Француска, Немачка) и Великој Британији.

На упитник нам је одговорило укупно 16 организација из 11 земаља. Неке су нам проследили линкове или документа која воде до истраживања на теме којим смо се бавили (Табела 1).

Табела 1: удружења и синдикати који су одговорили на наш упитник

Држава	удружење/синдикат
ХРВАТСКА	Хрватско новинарско друштво Синдикат новинара Хрватске
СЛОВЕНИЈА	Синдикат новинара Словеније
ЦРНА ГОРА	Удружење новинара Црне Горе Унија локалних емитера Црне Горе Синдикат медија Црне Горе
БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА	РС: Синдикат медија и графичара Републике Српске ФБиХ: Удружење БХ новинари
МАКЕДОНИЈА	Самостални синдикат новинара и медијских радника (ССНМ)
СРБИЈА	Синдикат новинара Србије Асоцијација локалних и независних медија Локал прес
БУГАРСКА	Савез бугарских новинара
МАЂАРСКА	Синдикат новинара Мађарске
ИТАЛИЈА	Национална федерација италијанске штампе (ФНСИ)
ФРАНЦУСКА	Синдикална унија новинара
ВЕЛИКА БРИТАНИЈА	Национални синдикат новинара Велике Британије

III Резултати истраживања

Европска федерација новинара (ЕФЈ) није радила истраживање о социо-економском положају новинара. Ипак, доставили су нам линк ка истраживању које је показало да је у 2019. години у 21 земљи чланица Европске уније било готово 400 000 новинара, што представља 0,2 одсто укупног броја запослених у ЕУ. Подаци објављени поводом Светског дана слободе медија показују да међу земљама ЕУ, Немачка има највеће учешће запослених у издавачким делатностима (1,3 одсто укупног броја запослених). Прате је Финска и Шведска са 0,7 одсто, као и Данска са 0,6 процената⁶.

Када су у питању *колективни грански уговори за медијске раднике у земљама ЕУ*, у ЕФЈ кажу да у већини земаља чланица постоји таква пракса. Сматрају да би колективном преговарању о хонорарима на пут могао да стане закон о заштити конкуренције, јер послодавци избегавају колективне уговоре због правних неизвесности.

Упитани да прокоментаришу *пожељност новинарске професије у земљама ЕУ*, у ЕФЈ кажу да погоршавање услова рада чини овај позив мање привлачним како за новинаре, тако и за оне који то тек треба да постану.

Једна од чланица ЕФЈ, Белгијско професионално удружење новинара (АЈП) спровело је истраживање за регион француског говорног подручја, које је показало да новинарску посао нарочито напуштају жене. Иако имају више студенткиња и младих жена које улазе у новинарску професију, свега 35% жена ради овај посао. Наиме, након 30 и, нарочито 40 године живота, те међу старијима од 55 година има свега 20% жена. Већина напушта професију због „несигурности, незадовољства радним условима, недостатка уважавања у хијерархији компаније, радне атмосфере у редакцијама, али и физичких и менталних последица новинарског рада као што су болести, прекомерни стрес и исцрпљеност. Посебно се истакло питање сексизма, узнемиравања и атмосфере којом доминирају мушкарци (...) студија је показала да новинарке зарађују далеко мање од својих мушких колега. Просечни приход жена новинарки нижи је за 16% у односу на њихове колеге⁷.

⁶<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/EDN-20200503-1>

⁷<https://europeanjournalists.org/blog/2019/05/09/belgium-study-shows-woman-journalists-are-leaving-the-job/>

Кад је реч о проблемима са којима се новинарска професија у ЕУ суочава, из ЕФЈ су издвојили три кључна места:

- (1) читав финансијски, односно бизнис модел се суочава са изазовима, недостатком улагања у медије и квалитетно новинарство, смањење доступних послова и губитак радних места чине новинарски позив мање привлачним младим новинарима;
- (2) слободни новинари (*freelance*) се искоришћавају, имају мање права и лошије услове рада у поређењу са запосленим новинарима;
- (3) напади на новинаре чине професију више прекарном (несигурном).

Табела 2: Просечне плате новинара и уредника, као и новинара и генералних директора јавних сервиса у земљама бивше Југославије

ДРЖАВА	просечна нето зарада у протекле две године * у EUR (углавном оквирни износи)		просечне зараде у јавном сервису, 2019. * у EUR		ПРОСЕЧНА ПЛАТА У ЗЕМЉИ
	новинара	уредника	новинара	Генералних директора јавних сервиса	
СЛОВЕНИЈА	1300 EUR	1800 EUR	1 380,09 EUR	2 878,85 EUR	1 133.50 EUR ⁸
ХРВАТСКА	националне ТВ: 900-1 000 штампа: 750-1 000 локални медији: 500-700	националне ТВ: 1 500-2 000 штампа: 1 000-1 600 локални медији: 700-900	922,5 EUR	3 284,7 EUR	854,5 EUR ⁹
СРБИЈА	300-400 EUR	700 EUR	500 EUR	2 415 EUR (2015.год)	467 EUR ¹⁰
ЦРНА ГОРА	300-350 EUR	400-450 EUR	515 EUR	2 734,67 EUR	515 EUR ¹¹
БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА	РС: 400 EUR	500 EUR	877,5 EUR	2 538 EUR	691,32 EUR
	ФБиХ: 440 EUR ¹²	/	557,75 EUR	2 404,67 EUR	463 EUR ¹³
МАКЕДОНИЈА	350 EUR	/	427,3 – 477 EUR	/	443 EUR ¹⁴

Подаци које смо добили из осталих земаља говоре да је и у Бугарској ситуација слична нашој. Док новинари у Мађарској, Италији и Великој Британији, као и хонорарци, односно

⁸<https://www.stat.si>

⁹<https://www.fina.hr/>

¹⁰Републички завод за статистику

¹¹Радио телевизија Црне Горе

¹²Plata.ba

¹³Уред за ревизију институција у ФБиХ, Извјештај о финансијској ревизији ЈС Радио Телевизија ФБиХ за 2018, Сарајево

¹⁴http://www.stat.gov.mk/Default_en.aspx

новинари запослени на одређено у Француској (према подацима које нам је доставила Синдикална унија новинара) имају месечна примања у оквиру просечне месечне плате за ту земљу (Табела 3).

Табела 3: Просечне плате новинара и уредника у земљама ЕУ и Великој Британији

држава	просечна нето зарада у протекле две године (оквирни износи)		ПРОСЕЧНА ПЛАТА У ЗЕМЉИ
	новинара	уредника	
БУГАРСКА	400 EUR	700 EUR	640 EUR ¹⁵
МАЂАРСКА	680 EUR	750 EUR	667 EUR ¹⁶
ИТАЛИЈА	1 900 EUR ¹⁷	нема	1 864 EUR ¹⁸
ФРАНЦУСКА	3 600 EUR; хонорарци 2 000 EUR; на одређено 1 951 еуро	нема	2 195 EUR ¹⁹
ВЕЛИКА БРИТАНИЈА	2 225 EUR (3 120 EUR у Лондону)	2 500 EUR (Лондон 4 440 EUR)	2 015 EUR ²⁰

Када је реч о броју медијских радника, односно новинара у Србији и земљама бивше Југославије, у Хрватској, Босни и Херцеговини, као и Македонији не постоји званични податак. Из осталих земаља, изузев Словеније, добили смо оквирне процене. Већина новинара у овим земљама има стално запослење (Табела 4).

Табела 4: Број медијских радника и новинара у земљама бивше Југославије

држава	број медијских радника и новинара (процена)		радни статус	
	медијских радника	новинара	стално запослених	хонорарно
ХРВАТСКА	не постоји податак, јер нема службене евиденције, процена око 4 000 укупно		Нема податка	Нема податка
СЛОВЕНИЈА	укупно 3 844: у штампаним медијима 1 209, у РТВ 2 635	45% од укупног броја	1671 (72.6%)	630 (27.4%)
ЦРНА ГОРА	1 500	500-800	60%	40%
БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА	РС: 2 095 (РТВ, портали, производња филмова итд.)	не знају	70%	30%
	ФБиХ: немају податке	немају податке	57.5%	19,3%

¹⁵<https://www.novinite.com/articles/202219/The+Average+Wage+in+Bulgaria+has+Increased+by+nearly+12+in+2019>

¹⁶<https://hungarianinsider.com/the-average-gross-salary-in-hungary-surpasses-huf-400000-4700/>

¹⁷око 3150 EUR бруто; податак из 2017. године Националне институције социјалног осигурања за италијанске новинаре, по коме је просечна годишња нето плата око 38,000 EUR

¹⁸<http://www.oecdbetterlifeindex.org/countries/italy/>

¹⁹<http://www.oecdbetterlifeindex.org/countries/france/>

²⁰<http://www.oecdbetterlifeindex.org/countries/united-kingdom/>

МАКЕДОНИЈА	1 000-1 200	није познат	процена: 75%	велики број има уговоре на одређено - 6 месеци или 1 год., који се углавном обнављају, мада не увек
СРБИЈА	9 000	5 000	80%	20%

Слична ситуација може се видети и у истраживаним земљама ЕУ, као и Великој Британији. Једино је у Француској *Опсерваторија за каријеру у штампи* направила користећи податке Комисије за личну карту професионалних новинара (*Commission for the Identity Card of Professional Journalists - CCIJP*) која нуди истраживање свих аспеката професије (Табела 5).

Табела 5: Број медијских радника и новинара у земљама ЕУ и Великој Британији

држава	број медијских радника и новинара		радни статус		
	медијских радника	новинара	стално запослени х	хonorарно	остали
БУГАРСКА	6 000	4 500	56%	44%	
МАЂАРСКА	нема тачног податка, процена између 8 000-14 000	процена између 9 000-10 000	немају податке		
ИТАЛИЈА	нема податка	50 000	30%	нема података	
ФРАНЦУСКА	740 000	33 679	66%	34%	
ВЕЛИКА БРИТАНИЈА	нема податка	73 000	63%	37%	

У већини истраживаних земаља не постоји колективни грански уговор или је превазиђен (Црна Гора), али постоје уговори на нивоу медијских кућа (Словенија, Бугарска, Мађарска, Велика Британија) или новинских агенција (Македонија).

Табела 6: Да ли у Вашој земљи постоји колективни грански уговор?

Држава	колективни грански уговор	
	да ли постоји?	
ХРВАТСКА	Не	
СЛОВЕНИЈА	Не	Али постоје колективни уговори на нивоу медијских кућа
ЦРНА ГОРА	Постоји из 2002. године, превазиђен.	Постојећи уговор није важећи више, јер се мањеао закон више пута од тада; радило се на изради новог али до сада није усаглашен
БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА	Не	
МАКЕДОНИЈА	Не	ССНМ је успео ове године да потпише колективни уговор са државном новинском агенцијом МИА.
СРБИЈА	Не	

БУГАРСКА	Не	
МАЂАРСКА	Не	Само у јавним медијима
ИТАЛИЈА	Да	Постоји колективни грански уговор којим се уређују права запослених у медијима.
ФРАНЦУСКА	Да	
ВЕЛИКА БРИТАНИЈА	Не	Постоје на нивоу компанија, али не и на нивоу делатности. Као примери медијских кућа које имају колективне уговоре наведени су Гардијан и Би-Би-Си.

Као највећи проблем, наши саговорници су навели непостојање репрезентативне организације која би представљала послодавце у преговорима, као и недостатак воље од стране послодавца (Табела 7).

Табела 7: Кључне препреке за закључење колективног гранског уговора

Држава	колективни грански уговор	
	да ли постоји?	ако не, који су кључни проблеми?
ХРВАТСКА	Не	Након дуготрајних преговора са Удругом новинских издавача и Хрватском удругом послодавца од 2003-2012 прихваћено готово 80% текста, да би преговори били прекинати јер послодавци нису хтели прихватити 6 предлога синдиката: (1) 40-сатна радна недеља; (2) напредовање новинара у статус утемељен на годинама радног искуства; (3) основна плата; (4) елементи који се рачунају у радно време новинара; (5) колективни уговор и на нивоу медијских кућа како би се у финансијски успешнијим медијима, након потписивања НКУ могла постићи већа права од минималних из НКУ.
СЛОВЕНИЈА	Не	Непостојање репрезентативне организације на страни послодавца која би уговарала и могла закључити колективни уговор
ЦРНА ГОРА	Да, из 2002. превазиђен	СМЦГ је покушао пре две године да испреговара нови са Унијом послодавца, али након годину дана преговарања, послодавци су се повукли јер нису могли да се договоре које измене треба прихватити - воља послодавца главна препрека
БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА	Не	Унија удружења послодавца не жели да регулише ову област на тај начин. Последица непостојања новинарског синдиката на нивоу државе и подељености постојећих синдикалних организација.
МАКЕДОНИЈА	Не	а) Не постоји колективно преговарање, али постоје покушаји да се потпише колективни уговор на нивоу медијских организација. Тренутно је о њему немогуће преговарати јер не постоји организација која окупља послодавце.
СРБИЈА	Не	Непостојање социјално-економског дијалога у медијској делатности, слаби синдикати, непостојање послодавачке организације која би била партнер синдикатима у преговорима; непостојање политичке воље и велика разједињеност у самој новинарској професији.
БУГАРСКА	Не	
МАЂАРСКА	Не	Власници медија, и недостатак солидарности и организованости код новинара - постоји политичка подељеност и страх

ИТАЛИЈА	Да	/
ФРАНЦУСКА	Да	/
ВЕЛИКА БРИТАНИЈА	Не	Ставови послодаваца, као и одсуство воље власти и законодавства.
ЕУ	Да, у већини земаља чланица	Као највеће препреке у закључивању колективних гранских уговора у земљама ЕУ, наводе вољу послодаваца и проблем када су у питању слободни новинари, тзв. фриленсери. Колективном преговарању о хонорарима на пут би могао да стане закон о заштити конкуренције, те послодавци избегавају колективне уговоре због правних неизвесности.

Као кључне проблеме пред којима се новинарска професија данас налази готово сви наши саговорници су навели лоше услове рада (прекарност рада), ниске плате, претње и слабу заштиту новинара, гушење слободе информисања, политички и економски притисак, слабе синдикате (Табела 8).

Табела 8: Који су према Вашем мишљењу кључни проблеми новинарске професије данас?

Држава	кључни проблем новинарске професије
ХРВАТСКА	Несигурност (од физичке до економске), напади на новинаре; пораст SLAPP (Strategic Lawsuit Against Public Participation) тужби - злоупотреба тужби ради повреде части и угледа као средство економског и психолошког притиска на новинаре и уреднике.
СЛОВЕНИЈА	Прекарнизација, непостојање националног колективног уговора, нестабилни материјални услови, мањкави медијски закони, циклични утицај политике и власти, лоши и некомпетентни власници, утицај оглашавања, криза штампе
ЦРНА ГОРА	Зараде новинара испод просечне плате у ЦГ (најчешће испод 500 EUR); неплаћени прековремени рад и рад викендом и празницима; нередовне исплате зарада (нарочито у локалним медијима); рад на више позиција истовремено; слаба заштита од отказа; економски и професионални притисак нарочито кад извештавају о оглашивачима и политичким моћницима; затвореност установа за слободан приступ информацијама.
БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА	Непоштовање новинарске струке, слободе мишљења, објективности и истинитости извешавања. Лош материјални статус већине новинара и новинарки чија су примања нижа од републичког просека, неадекватна примања у односу на обим посла, потписивање уговора на одређено време и вишегодишњи рад на црно. Економска зависност од послодавца често се користи као облик уцене, а последњих година све је израженији и проблем професионалне (не)солидарности међу самим новинарима и власницима медија
МАКЕДОНИЈА	а) Ниске плате: 35% медијских радника има плату од између 250 и 350 EUR, што је далеко испод просека; 67% није задовољно платом или накнадом; б) Кршење радних права: 63% је одговорило да никада није користило боловање; 23% није осигурано за здравствено и социјално осигурање; 62% је одговорило да у редакцији постоји социјални јаз; 19% је одговорило да управа не дозвољава синдикално организовање; 21% не познаје закон о радним односима в) Низак ниво транспарентности институција г) Безбедност новинара: изложеност претњама, злостављању на интернету и друге врсте напада које пролазе некажњено.
СРБИЈА	Несигуран положај новинара, мале плате, недостојни услови рада, страх од отказа и аутоцензура
БУГАРСКА	Нисмо добили одговор
МАЂАРСКА	Одсуство независних медија као и економске основе за независне медије, јер на већину утичу партије и политика

ИТАЛИЈА	У Италији је тешко бити новинар због кризе која овај сектор погађа последњих десет година. Одређене правне радње годинама служе да угуше слободу информисања. Претња затворским казнама за кривично дело клевете и даље је на снази, упркос иницијативама нашег синдиката којима подижемо свест о овом проблему. Ипак, новинарски позив остаје један од најпривлачнијих за младе.
ФРАНЦУСКА	Проналажење посла, добра плата и задржавање посла
ВЕЛИКА БРИТАНИЈА	Као кључне проблеме са којима се новинарство у овој земљи суочава, у НУЈ наводе: Лоши услови рада (плата, оптерећење, стрес...); Гашење штампаних издања, укидање радних места и вишак запослених; Напади на јавне сервисе, смањење буџета; Безбедност и слобода медија; Власничка структура медија и недостатак медијске разноликости
ЕУ	а) Читав финансијски/бизнис модел се суочава са изазовима, недостатак улагања у медије и квалитетно новинарство, као и мање доступних послова и губитак радних места чине новинарски позив мање привлачним младим новинарима; б) Слободни новинари се искоришћавају имају мање права и лошије услове рада у поређењу са запосленим новинарима; в) Напади на новинаре чине професију више прекарном (несигурном)

У наставку извештаја можете видети како то изгледа по земљама.

Србија

Синдикат новинара Србије радио је 2018. године истраживање о економском положају новинара у дигиталним медијима и доставио нам извештај. Према овом истраживању, просечна плата новинара је 402,9 евра, док је просек плата коју примају медијски радници 395,2 евра. Према подацима које је СИНОС доставио, просечна нето зарада новинара у Србији у последње две године је 300 евра, док је у истом периоду просечна нето плата уредника била 700 евра.

У Србији је око 9 000 медијских радника, кажу у Синдикату, од чега је *око 5 000 новинара*. Стално запослени медијски радници чине 80 одсто, док је хонорарних сарадника петина од укупног броја ангажованих у медијима.

Из Синдиката новинара кажу да у Србији *не постоји колективни грански уговор*, а као највеће препреке за његово закључење наводе непостојање социјално-економског дијалога у медијској делатности, слабе синдикате, као и непостојање организације послодаваца у медијској делатности која би била партнер синдикатима у преговорима.

У Србији је *опало интересовање за новинарску професију*, што је најбоље показало истраживање Центра за синдикализам из 2015. године о прекаријату међу новинарима

(Михаиловић (ур), 2015). Међу највећим проблемима новинарске професије у Србији, у Сидикату наводе: несигуран положај новинара, мале плате, недостојне услове рада, страх од отказа и аутоцензуру.

У истраживању је учествовала и *Асоцијација локалних и независних медија Локал прес*. Иако ово пословно удружење које окупља послодавце није радило истраживање економског и друштвеног положаја новинара, кажу да кроз своја истраживања сагледавају положај локалних новинара. Једно од истраживања које је Локал прес спровео у 2019. години бави се притисцима на локалне медије. Оно је показало да су најчешћи облици кршења слобода и права током 2019. године били везани за неравноправан третман у односу на друге медије (63%) и ускраћивање локалних извора за суфинансирање (55,6%). У овом истраживању је чак 84% анкетираних медија изјавило да сматра да постоји директна веза између критичког извештавања и средстава пласираних за рад тих медија²¹ што је за 8% више него што говоре подаци из истраживања из 2017. године²².

На питање о просечној нето заради новинара у последње две године, у Локал пресу одговарају да је у случају локалних медија тај износ у већини случајева на нивоу минималца (око 30 000 динара, прим. аут.), те да не постоји разлика ни када је у питању просечна нето плата уредника.

У овом удружењу послодавца нису могли да дају податак о укупном броју новинара и медијских радника. Ипак, ова асоцијација је 2016. године спровела истраживање о положају жена у локалним медијима. Иако је у тих 80 медија ангажовано чак 633 медијских радника, резултати овог истраживања показују да запослени новинари и новинарке чине 37% (191 у комерцијалним медијима и 46 у медијима цивилног сектора), хонорарци 38%

²¹ Видети више у: *Истраживање о притисцима на локалне медије за 2019. годину*
<https://localpress.org.rs/sve-izrazenija-podela-na-pozeljne-i-nepozeljne-medije/>.

²² *Истраживање о притисцима на локалне медије и новинаре локалних медија (април 2016-јун 2017)* које је спровело Пословно удружење асоцијације локалних и независних медија „Локал прес“ обухватило је 25 локалних медија и показало да 76% анкетираних сматра да постоји веза између обима финансијских средстава која државна министарства или локална самоуправа пласирају у неки медиј (преко пројектног суфинансирања, реклама, помоћи, посебних уговора, итд) и критичког приступа у извештавању тих медија, док је само 12% изјавило да су ту у питању појединачни случајеви. Видети више на:
<https://localpress.org.rs/wp-content/uploads/2017/05/Istra%C5%BEivanje-o-pritiscima-na-lokalne-medije-i-novinar-e-lokalnih-medija.pdf>.

(160 у комерцијалним медијима и 81 у медијима цивилног сектора), док 25% чине остали запослени.

Када је у питању број запослених новинара, према овим подацима, од 80 анкетираних локалних медија, око четвртине, односно 21 анкетирани локални медиј (11 приватних медија и 10 из цивилног сектора) је навео да *нема запослених новинара на неодређено време*, док 9 (8 приватних и 1 из цивилног сектора) *има само једног запосленог новинара на неодређено*. Сваки трећи локални медиј или 26 редакција (18 приватних и 8 из цивилног сектора) има до пет стално запослених новинара. Такође, од 5 до 15 стално запослених има 19 локалних редакција (16 приватних и 3 цивилних медија), док је више од 15 стално запослених пријавило само 4 локална медија и то у приватном власништву.

Када је реч о хонорарно ангажованим новинарима, ситуација је мало другачија. Наиме, 17 локалних медија (14 приватних и 3 медија цивилног сектора) је навело да нема овако ангажоване новинаре, док 7 има само једног новинара-хонорарца (3 приватних и 4 медија цивилног друштва). До пет хонорарних сарадника новинара има 27 комерцијалних и 8 медија цивилног сектора (укупно 35), између 5 и 15 хонорараца има 20 медија на локалу (13 приватних, 7 медија цивилног сектора), док више од 15 има само један медиј у приватом власништву и у том медију једина особа која је запослена на неодређено, власница тог медија²³.

Као највећа препреку за закључење колективног гранског уговора за запослене у медијима у Србији, у Локал пресу наводе непостојање политичке воље и велику разједињеност која постоји у самој новинарској професији. Када су локални медији у питању, као кључни проблем виде недоступност информација на локалу.

²³ Пословно удружење асоцијације локалних и независних медија „Локал прес” - *Истраживање о положају, улози и месту које жене заузимају у локалним медијима* (2016): <https://localpress.org.rs/wp-content/uploads/2017/01/Istrazivanje-o-polozaju-zena-u-lokalnim-medijima.pdf>

Црна Гора

У Црној Гори, упитник је упућен на три адресе: Удружење новинара Црне Горе, Унија локалних емитера Црне Горе и Синдикат медија Црне Горе.

У *Унији локалних јавних емитера Црне Горе* (УЛЕЦ ЦГ) нам је речено да не могу да пруже прецизне одговоре јер истраживање о економском положају новинара нису радили. На питања везана за *грански колективни уговор*, у УЛЕС ЦГ кажу да постојећи уговор више није важећи јер се од тада закон мењао више пута, те да се радило на изради новог, али да до сада није усаглашен.

У *Удружењу новинара Црне Горе* (УНЦГ) такође кажу да нису радили истраживање о економском положају новинара, али су доставили податке о просечним нето платама новинара и уредника:

- просечна плата новинара 300-350 евра
- просечна плата уредника 400-450 евра

Према подацима Удружења новинара Црне Горе, у овој земљи има укупно 1 500 медијских радника од којих је 500 новинара. Што се тиче њиховог радног статуса, 60 одсто је стално запослених, док хонорарни сарадници чине 30 одсто од укупног броја ангажованих медијских радника. Није прецизирано у ком статусу је преосталих 10 одсто запослених у медијима. И у УНЦГ кажу да постоји колективни грански уговор, без више информација о њему.

На питање да ли је професија новинара пожељна у Црној Гори, колеге из овог удружења одговарају да „нема много грабљења“, те да нису упознати са истраживањима на ову тему. Као кључне проблеме новинарске професије у овој земљи наводе ниске плате, недовољну заштиту, као и затвореност установа за слободан приступ информацијама.

Синдикат медија Црне Горе је од 2016. године спровео четири годишња истраживања која се баве економским статусом новинара у оквиру пројекта “Индикатори нивоа медијских слобода и безбједности новинара” и доставио нам прилог са истраживањем.

Позивајући се на наведена истраживања, у овом Синдикату кажу да је просечна нето плата новинара у протекле две године испод 500 евра, док нам подаци о просечној нето плати уредника нису достављени.

На основу евиденције Управе за статистику МОНСТАТ, број медијских радника у Црној Гори је 1 432. У ову бројку укључене су три групе делатности: издавање часописа и периодичних издања, издавање новина и производња и емитовање телевизијског програма. Процењује се да је новинара око 800, што је податак који је ОЕБС објавио 2014. године.

Када је у питању радни статус новинара и медијских радника, у Синдикату медија Црне Горе кажу да немају тачан број стално запослених, али да већина запослених има уговор на неодређено. Што се тиче броја хонораних сарадника, кажу да сви медији, у мањем или већем броју, ангажују хонорарце и напомињу да је то незаконит радни однос. Објашњавају да се такав однос заснива на уговору о делу којег не препознаје Закон о раду (из њега је избачен 2008. године због великог броја злоупотреба од стране послодаваца у свим делатностима), те да фактички представља рад на црно.

У синдикату кажу да постоји Грански колективни уговор из 2002. године који је превазиђен, али ипак садржи поједине одредбе које су битне за новинаре. СМЦГ је покушао пре две године да испреговара нови, савремени ГКУ са репрезентативним удружењем послодаваца (Унија послодаваца) али, након годину дана преговора, послодавци су се повукли из тог процеса под изговором да власници медија између себе нису могли да постигну консензус о томе које измене треба прихватити. Из овога произилази да је воља послодаваца главна препрека у доношењу новог ГКУ.

Према истраживању о очекивањима студената новинарства које је спровео Синдикат медија 2018. године, готово 90 одсто испитаника сматра да им тражење посла у струци неће ићи лако, а готово сваки трећи након студија себе не види у овом послу, већ у ПР-у или некој другој професији. Сваки други студент новинарства волео би да ради на телевизији, а сваки трећи да се бави темама из сфере забаве²⁴.

Као *кључне проблеме новинарске професије* у Црној Гори, колеге из Синдиката медија наводе зараде новинара које су и даље испод просечних на нивоу државе, најчешће испод 500 еура. Стални проблем су прековремени рад који се не плаћа као ни рад празницима и викендима, а проблем је и што новинари покривају више позиција истовремено. Проблем представљају и нередовне исплате зарада, са чим се нарочито суочавају запослени у локалним јавним емитерима (медијима чији су оснивачи општине, којих је око 15). Уз то, иако су најчешће запослени на неодређено време, уговори о раду новинарима не пружају довољну заштиту јер их је врло лако отпустити. Генерално, црногорски новинари су сагласни у томе да се ситуација погоршава и у економском и у професионалном смислу, кажу у Синдикату и додају да новинари раде под притисцима, посебно када је у питању извештавање о оглашивачима и политичким моћницима.

²⁴више на линку

<http://www.sindikatmedija.me/index.php/saopstenja2/253-svaki-treci-student-novinarstava-ne-zeli-da-radi-u-mediji>
[ma](#)

Македонија

У Македонији су на упитник УНС-а оговорили из *Самосталног синдиката новинара и медијских радника* (ССНМ). Кажу да су спровели истраживање о економском положају новинара и доставили су линкове²⁵.

Занимљиво је да је овај синдикат радио истраживање о положају новинара у време пандемије ковида 19 које је објављено у јулу ове године. Оно је обухватило 150 испитаника од којих 62 одсто сматра да нови начин рада утиче на ментално здравље, а 48 процената је изразило потребу за психолошком подршком. Истраживање је показало да је 17 одсто медијских радника пријавило умањене плате током овог периода. Ту није крај неизвесности, јер је су се медијски упосленици такође жалили да 22 одсто власника није обезбедило заштитну опрему, те да 45 одсто испитаних има потребу за заштитном опремом. Четвртина испитаника је као највећи проблем у извештавању о ковиду 19 навела смањену транспарентност рада институција.

Према подацима ССНМ, просечна нето плата новинара је 350 евра у протекле две године, док за просечну плату уредника нису доставили податке. Друго истраживање које је ова синдикална организација спровела 2020. године показује да већина новинара и медијских радника прима плату од 15 000 до 20 000 денара (35,3% прима плату између 244-325 евра), док је 30,6% одговорило да прима месечну зараду између 20 и 25 хиљада денара (325-405 евра). Око 5% је одговорило да је њихов приход испод 15 000 денара месечно (испод 244 евра). То значи да 70% новинара у Македонији прима месечну плату испод просека. Према подацима Државног завода за статистику за април 2020. године, просечна зарада је била 25 830 денара (419 евра). Сходно томе, 67 одсто испитаника није задовољно примањима. Такође, 23 одсто анкетираних медијских радника из Македоније нема здравствено и социјално осигурање. Чак 63 процента испитаника је одговорило да никада није користило боловање. Такође, 62 одсто сматра да у редакцији у којој раде постоји

²⁵<https://ssnm.org.mk/komentari/новинарите-и-медиумските-работници-с>
<https://ssnm.org.mk/komentari/новинарите-и-медиумските-работници-с-2>

социјални јаз, док је готово петина испитаника (19 процената) одговорила да послодавац не дозвољава синдикално организовање²⁶.

У извештају *The MRT reform must be supported with more funding*, према приближном израчуну накнада, просечна нето зарада у МРТ је око 23 130 денара (брето, подељено бројем запослених, минус 40% накнада = 375 евра). Ако изузмемо менаџерске уговоре, о којима незванично многи причају, основне плате главних уредника који воде програме крећу се око или испод 30 000 денара (487 евра). Плате новинара су још ниже²⁷.

У Македонији је према подацима које је доставио ССНМ између 1 000 и 1 200 медијских радника. Ипак, тачан број новинара није познат. Такође, нема прецизних података о односу стално запослених и хонорарних сарадника. Процене су да је око 75 одсто медијских радника запослено на неодређено време. Ипак, велики број је оних који имају уговоре на одређено, углавном до 6 месеци или годину дана. Ови уговори се углавном, мада не и увек, обнављају.

На питање да ли у овој земљи постоји грански колективни уговор, македонске колеге одговарају и потврдно и одрично. Иако не постоји колективно преговарање као установљен процес, кажу да постоје покушаји да се потпише колективни уговор на нивоу медијских организација. Што се тиче колективног гранског уговора, о њему је тренутно немогуће преговарати јер не постоји организација која окупља послодавце. Међутим, ССНМ је успео ове године да потпише колективни уговор са државном новинском агенцијом МИА.

Иако кажу да не постоји истраживање о пожељности новинарског позива, у ССНМ оцењују да новинарство очигледно није пожељна професија имајући у виду да је у протекле две године укупан број студената који се уписује на студије журналистике на факултетима у Македонији није прешао 30. Ради поређења, пре 15 година Универзитет у

²⁶<https://ssnm.org.mk/komentari/новинарите-и-медиумските-работници-с-2>

²⁷<https://safejournalists.net/portfolios/реформата-во-мрт-мора-да-биде-поддржан/>

Скопљу је уписивао 80 студената сваке академске године. Ови подаци јасно показују да млади данас не виде будућност у новинарству или медијима.

У ССНМ као кључне проблеме новинарства у Македонији наводе мале плате новинара и медијских радника и кршење радних права у скоро свим медијима. Низак ниво транспарентности рада институција је такође проблем. Ипак, оно што највише забрињава је безбедност новинара који су често изложени претњама, злостављању на интернету и другим врстама напада који пролазе некажњено.

Босна и Херцеговина

У Републици Српској, на наш упитник одговорио је *Синдикат медија и графичара РС* у коме су навели да јесу радили истраживање о економском положају новинара у оквиру синдикалних организација које су чланице овог синдиката. Нажалост, резултате истраживања нисмо добили.

Према подацима Синдиката медија и графичара, просечна нето зарада новинара у протекле две године у овом БХ ентитету је 400 евра, док је просечна нето зарада уредника 500 евра.

У Републици Српској је 2 095 запослених радника у предузећима и организацијама које се баве емитовањем радио-телевизијских програма, портала, производњом филмова итд. У Синдикату кажу да им није познато колико има новинара од укупног броја медијских радника. Однос стално запослених и хонорарних сарадника је 70 према 30 одсто у корист медијских радника у сталном радном односу.

Колективни грански уговор за запослене у медијима у РС не постоји. Кажу да је највећа препрека за његово закључење то што Унија удружења послодаваца не жели да регулише ову област на тај начин. Питање о пожељности новинарског позива је остало без одговора, док се као највећи проблеми са којима се професија суочава наводе непоштовање новинарске струке, слободе мишљења, објективности и истинитости извештавања.

Удружење БХ новинари је спровело неколико истраживања о социјалном и економском положају новинара у овој земљи. Од септембра до децембра 2019. године, БХ новинари су спровели истраживање *Људска права новинара у БиХ* на узорку од 207 новинара. Од укупног броја испитаника, њих 58 (28%) је било запослено у јавним сервисима, 37 (17,9%) на телевизији, док је 21 испитаник (10,1%) радио на радију. У штампи је запослено 16 испитаника (6,7%), док 68 новинара (32,9%) је радило на порталима. Истраживање је показало да је више од половине испитаника, 119 (57,5%), стално запослено, док 40 анкетираних (19,3%) има статус хонорарног сарадника. Чак 13 одсто испитаника није одговорило на ово питање, док је шесторо рекло да волонтира а троје имало статус приправника.

Према овом истраживању, када се говори о зарадама, у 29 одсто случајева пријављена је плата између 501 КМ и 1 000 КМ (између 256,37 и 511,71 евра), док је 20 одсто испитаника рекло да прима плату између 1 000 КМ и 1500 КМ (511,71-767,57 евра). Сваки десети новинар пријавио је плату нижу од 500 КМ, док је само 4 одсто рекло да зарађује више од 1 500 КМ. Више од трећине испитаника (38,2%) није желело да да одговор на ово питање. Исти подаци говоре да 76,5% новинара прима плату редовно, док код 9,6% она касни по месец дана. Осталим испитаницима плата касни више од три месеца (2,5%), док 9,9% није хтело да одговори на ово питање. Више од половине анкетираних новинара (55,1%) је изјавило да им послодавац редовно уплаћује здравствено осигурање, док је сваки пети одговорио да то није случај²⁸.

Према подацима извештаја *Босна и Херцеговина: Индикатори нивоа медијских слобода и сигурности новинара 2019* (Радевић, 2019) висина плате често зависи од власничке структуре медија. У том смислу, новинари који раде у јавним сервисима генерално су боље плаћени, те имају боље услове рада у односу на оне који раде у медијима у приватном власништву. „Медији у којима су радни увјети добри, плате редовне, аправа жена се поштују, више су изузетак него правило. Многе младе новинарке када тек почну радити наилазе на сексизам на радном месту, а због неискуства и непознавања властитих права не знају како сетоме супротставити. Чак 83,7% испитаница сматра да је мобинг над

²⁸<https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2020/09/Ljudska-prava-novinara-2019.pdf>

новинаркама дијелом или у потпуности присутан у медијима у БиХ. Случајеви мобинга пријављују се Линији за помоћ новинарима и омбудсменима за људска права, али не и надлежним судовима, због неповерења у позитиван исход судских поступака“, наводи се у овом извештају²⁹.

Анкета о утицају пандемије коју је изазвао вирус Covid-19 на положај новинарки у БиХ, коју је спровело Удружење БХ новинари на узорку од 150 новинарки из целе државе је показала да је више од 10% новинарки остало без посла у Босни и Херцеговини, што значи и без прихода. Велики проценат новинарки (62,5%) је изјавио да се обим њиховог посла у овом периоду знатно повећао. Чак се трећини анкетираних новинарки (33,3%) посао повећао до 50%, док је само 13% њих додатно плаћено за свој рад³⁰.

Током пандемије, велики број приватних медија је претрпео велике губитке. Штете су између више десетина хиљада и до више од пола милиона конвертибилних марака, показала је анкета коју је Удружење БХ новинари сповело у циљу анализе процене о потребама медија како би санирали економске последице које је изазвала пандемија. Анкетирали су том приликом уреднике и власнике 51 јавног и приватног медија из целе државе. Више од половине анкетираних власника медија (38) је рекло да им је током кризе број оглашивача смањен за најмање 20 одсто. Више од 84 посто власника медија сматра да држава треба да формира посебан фонд за помоћ медијима како би им помогла у санирању економских последица изазваних пандемијом, јер постоји опасност да се велики број медија, нарочито локалних угаси³¹.

У Удружењу БХ новинари кажу да је просечна нето плата новинара у последње две године 440 евра (извор: *Plata.ba*), док је питање о просечној плати уредника остало без одговора.

²⁹<https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2020/11/BiH-BiH-2019..pdf>

³⁰<https://bhnovinari.ba/bs/2020/06/22/anketa-o-utjecaju-covid-19-vise-od-10-posto-novinarke-u-bih-ostalo-bez-priho-da-preko-77-navode-da-im-je-narusena-psihsicka-stabilnost/>

³¹<https://bhnovinari.ba/bs/2020/06/29/covid-19-i-ekonomske-posljedice-formirati-nezavisni-fond-za-pomoc-medijima-u-bih/>

У овом удружењу немају податке о броју медијских радника, нити новинара у БиХ, али кажу да је око 60 одсто новинара у сталном радном односу до је хонорарно ангажованих новинара 19 одсто.

Колективни грански уговор за запослене у медијима не постоји у БиХ, што је последица непостојања новинарског синдиката на нивоу државе и подељености постојећих синдикалних организација.

Нисмо добили одговор на питање о пожељности новинарског позива у овој земљи. Као највећи проблеми са којима се ова професија суочава, БХ новинари наводе лош материјални статус већине новинара и новинарки чија су примања нижа од републичког просека, неадекватна примања у односу на обим посла, потписивање уговора на одређено време и вишегодишњи рад на црно. Економска зависност од послодавца често се користи као облик уцене, а последњих година све је израженији и проблем професионалне (не)солидарности међу самим новинарима и власницима медија. То се сматра директном последицом ентитетске, националне и интересне поделе медијског тржишта БиХ³².

³²<https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2020/11/BiH-BiH-2019..pdf>

Хрватска

Удружење новинара Србије упутило је упитник *Хрватском новинарском друштву* (ХНД) и *Синдикату новинара Хрватске* (СНХ). У ХНД нам је речено да ће упитник попунити заједно, а одговори су стигли са адресе Синдиката који је навео да нису радили истраживање о економском положају новинара у овој земљи.

Упитани колика је просечна нето зарада новинара у еврима у последње две године, те да наведу извор података о зарадама, СНХ је дао процене које се темеље на изјавама колега „будући да се ти подаци сматрају пословном тајном“. Просечне плате су разврстане у три категорије:

1. Велики електронски системи (националне телевизије):
 - новинари: 900 – 1 000 евра
 - уредници: 1 500 – 2 000 евра
2. Штампани (национални штампани медији)
 - новинари: 750 – 1 000 евра
 - уредници: 1 000 – 1 600 евра
3. Локални медији
 - новинари: 500 – 700 евра
 - уредници: 700 – 900 евра

На питање колико медијских радника има у Хрватској, из синдиката одговарају да тачан податак не постоји јер се службена евиденција новинара и медијских радника не води ни у једној државној институцији. Само Хрватско новинарско друштво има нешто више од 2 000 чланова, новинара и медијских радника, а процењује се да би активних новинара и медијских радника на тржишту могло бити 4 000. Нису могли да прецизирају колико има новинара од укупног броја медијских радника. У Синдикату новинара Хрватске немају података о радном статусу новинара и медијских радника, тј. о броју или проценту стално запослених односно хонорарних сарадника.

У Хрватској не постоји колективни грански уговор за запослене у медијима. Представници синдиката кажу да је током дуготрајних преговора са Удругом новинских издавача (УНИ) и Хрватском удругом послодаваца (ХУП) који су трајали од 2003. до 2012. било усаглашено готово 80 одсто текста НКУ. Ипак, преговори су прекинути јер послодавци нису хтели прихватити шест предлога синдиката важних за положај новинара и медијских запосленика:

1. 40-сатна радна недеља,
2. Напредовање новинара у статус утемељен на годинама радног искуства у струци,
3. Основна плата,
4. Елементи који се урачунавају у радно време новинара,
5. Колективни уговор и на нивоу медијских кућа како би се у финансијски успешнијим медијима и након потписа НКУ могла постићи већа права од минималних из НКУ,
6. Основна заштита хонорарних сарадника.

На питање да ли је занимање новинар пожељно у Хрватској нисмо добили одговор јер, како нам је речено, не постоје подаци базирани на истраживањима. Као кључни проблем новинарске професије у Хрватској наведена је несигурност професије у сваком смислу, од физичке до економске. Физичка несигурност подразумева претње и нападе на новинаре који се још увек догађају, а оно што посебно угрожава сигурност новинара у последњих неколико година је пораст такозваних SLAPP (Strategic Lawsuit Against Public Participation) тужби, односно, злоупотреба тужби ради повреде части и угледа као средства економског и психичког притиска на новинаре и уреднике.

Словенија

У *Синдикату новинара Словеније* кажу да нису радили истраживање о положају новинара у овој земљи која је од 2004. године чланица Европске уније. Према подацима које смо добили из словеначког синдиката, просечна нето плата новинара је 1 300 евра,

док просечна уредничка нето плата износи 1 800 евра. Ово су оквирни износи који се темеље на сопственим изворима и чланарини коју новинари плаћају синдикату³³.

Статистички подаци показују да је у Словенији у штампаним медијима запослено укупно 1 209 радника, док у радио-телевизијским медијским кућама ради укупно 2 635 запослених. Од укупног броја запослених у медијима (3 844), око 45 одсто чине новинари. У Синдикату наводе да је укупан број стално запослених медијских радника 1 671, што чини 72,6 одсто ангажованих у медијима. Хонораних сарадника је 630 односно 27,4 одсто. Напомињу да су ово подаци из 2018. године који укључују само евидентиране samozапослене хонорарне сараднике, док је права бројка виша од статистичке за најмање 200 хонорарних сарадника.

У Словенији не постоји колективни грански уговор за запослене у медијима, али постоје колективни уговори на нивоу медијских кућа. Као највећа препрека за усвајање колективног гранског уговора наводи се непостојање репрезентативне организације на страни послодавца која би уговарала и могла закључити колективни уговор за новинаре или медије.

Колеге из Словеније кажу да је у овој земљи новинарски позив и даље релативно пожељан, нарочито у студентским годинама. Ипак, немају истраживање које показује пожељност новинарске у односу на друге професије. Као највећи проблеми новинарске професије у Словенији наводе се прекаризација, непостојање националног колективног уговора, нестабилни материјални услови, мањкави медијски закони, циклични утицај политика на власти, лоши и некомпетентни власници, утицај оглашавања, као и криза штампаних медија.

³³ Синдикати наплаћују чланарину на основу износа зараде; најчешће је то 1% од нето зараде.

Бугарска

Савез бугарских новинара (СБЖ) је радио истраживање о социо-економском статусу новинара у овој земљи. Није нам достављен линк ка истраживању, али су нас колеге упутиле на законодавне иницијативе за заштиту права новинара и слободу медија које су послале пре 4 године у парламент и још увек чекају одговор на њих. У том документу, између осталог, синдикалци траже регулисање заштите новинара приликом закључивања колективног уговора о раду и приликом утврђивања услова за пензионисање, као и регулисање власништва над медијима кроз измене Закона о заштити конкуренције. Такође, предложили су и увођење субвенција за заштиту медијског окружења Законом о државном буџету кроз оснивање посебног фонда. Циљ тог фонда био би подршка активностима националних и регионалних штампаних медија у Републици Бугарској³⁴.

Према речима представника СБЖ, просечна нето зарада новинара у Бугарској у последње две године била је 400 евра, док су уредници у просеку зарађивали 700 евра. Њихови подаци говоре и да је у Бугарској ангажовано укупно 6 000 медијских радника, од чега је 4 500 новинара. Од укупног броја новинара, 2 500 је стално запослено док је чак 2 000 сарадника са непуним радним временом.

У Бугарској не постоји колективни грански уговор у овој делатности, али постоје колективни уговори на нивоу медијских кућа БНР, БНТ и БТА (национални радио, телевизија и новинска агенција). Из синдиката нам нису одговорили које су највеће препреке у закључивању колективног гранског уговора. Нисмо добили ни одговоре на питања да ли је новинарство пожељан позив у овој земљи као ни који су највећи проблеми са којима се новинари у Бугарској суочавају.

³⁴<https://sbj-bg.eu/index.php?t=33754>

Мађарска

УНС-у је *Синдикат новинара Мађарске* одговорио да нису радили истраживање о економском статусу новинара у овој земљи. Додају да је један од института Академије наука са независним истраживачким центром за медије спровео такво истраживање у последњих 15 година. Ипак, није нам достављен линк ка истраживању.

У последње две године, просечна нето плата мађарских новинара била је 680 евра, док су уредници у исто време примали у просеку 750 евра (према подацима синдиката). На питање колико је медијских радника у Мађарској, колеге одговарају да тај податак нико не зна, али да су процене да их има између 8 000 и 14 000. Такође, не постоји прецизан податак о укупном броју новинара, али се процењује да их има између 9 000 и 10 000. У Синдикату кажу да немају податке о односу стално запослених и хонорарних сарадника.

Колективни уговори у Мађарској постоје само у јавним сервисима. Као препрека у закључивању колективног гранског уговора у Синдикату наводе власнике медија, али делимично и саме новинаре међу којима не постоји права солидарност и организованост, али постоји политичка подељеност и страх.

И поред свега тога, кажу да је новинарска професија и даље пожељна, иако не као позив који има будућност и сигурност. Као највећи проблеми професије наводе се одсуство заиста независних медија, као и економске основе за независне медије, јер на већину њих утичу партије и политика.

Италија

Национална федерација италијанске штампе (ФНСИ), јединствена синдикална организација италијанских новинара, није радила истраживање о положају новинара у овој земљи. Упитани колика је просечна плата новинара у протекле две године, италијанске колеге наводе податак из 2017. године Националне институције социјалног осигурања за италијанске новинаре (ИНПГИ) по коме је просечна годишња нето плата око 38 000 евра. Податак о просечној плати уредника није достављен, као ни укупан број медијских

радника. Ипак, према подацима ФНСИ, у Италији је активно око 50 000 новинара, од који је око 15 000 стално запослених.

У Италији *постоји колективни грански уговор* којим се уређују права запослених у медијима.

У овој синдикалној организацији нису могли да одговоре на питање о пожељности новинарске професије у Италији, јер, како кажу, не постоји истраживање које се бави овом темом. На питање који су кључни проблеми са којима се новинарство у овој земљи суочава, у ФНСИ кажу да је у Италији тешко бити новинар због кризе која овај сектор погађа последњих десет година те да „одређене правне радње годинама служе да угуше слободу информисања“. Претња затворским казнама за кривично дело клевете и даље је на снази, упркос иницијативама синдиката којима подиже свест о овом проблему. Ипак, новинарски позив остаје један од најпривлачнијих за младе.

Француска

Синдикална унија новинара при Француској демократској конфедерацији рада (ЦФДТ) није спроводила истраживање о економском положају новинара у овој земљи. У овој синдикалној организацији кажу да је у протекле две године просечна нето плата новинара била 3 600 евра, док је месечна нето зарада хонорарних сарадника била око 2 000 евра³⁵.

Према подацима овог синдиката, у Француској је 740 000 медијских радника од којих је 33 679 новинара. Од укупног броја ангажованих у медијима, 66 одсто је у сталном радном односу док је хонорарних сарадника 34 одсто. У Француској постоји колективни грански уговор.

На питање да ли је новинарски позив пожељан у овој земљи, из Синдиката кажу да ова професија више није толико пожељна. Према подацима из 2019 године, пад броја новинара који је забележен у последњој деценији (-277 у 2019; -125 у 2018; -175 у 2017;

³⁵<https://data.metiers-presse.org/overview.php#income/alljournalists/2016/none>

-754 у 2016; - 341 у 2015; -471 у 2014) успорен је у последње три године. Тренутно је у Француској активно 34.571 новинара (18.139 мушкараца, 16.432 жена)³⁶. Као највећи проблеми са којима се ова професија у Француској суочава наводе се проналажење посла, добра плата и задржавање посла.

³⁶<http://www.ccijp.net/article-165-statistiques.html>

Велика Британија

Национални синдикат новинара Велике Британије (НУЈ) спровео је у мају 2020. године анкету која је обухватила више од 1 200 чланова ове организације који су пријавили различито умањење прихода од почетка пандемије. Трећина слободних новинара (фриленсера) је рекло да су потпуно остали без посла, док је друга трећина изјавила да је количина посла драстично опала. Остатак ради као и раније. Укупно 18% испитаника је рекло да је изгубило од 80 до 100 одсто прихода, док 84% њих плаши да ће тренутна криза довести до отпуштања вишка радника. У извештају који нам је прослеђен се наводи да, иако 79% испитаника има услове да ради од куће током пандемије, многи новинари који су специјализовани за одређене рубрике нису били у стању да раде свој посао или су га радили веома смањено, јер не постоје спортски, уметнички, културни, путнички и други догађаји и активности³⁷.

НУЈ је покренуо План за опоравак вести за Велику Британију и Ирску како би се штампа и медији одржали током кризе изазване ковидом 19 и поново оживели за будућност каква би могла да буде у складу са новим околностима (тзв. *reimagined future* – синтагме која се користи за нову нормалност). Неке од краткорочних мера које је синдикат предложио уључују увођење пореза од 6% водећим ИТ компанијама, а новац од тог пореза ће бити преусмерен за финансирање Плана опоравка вести. Такође, предложено је и омогућавање пореских кредита и бескаматних зајмова за подршку новинарској професији и водећим новинарима који покривају кризу изазвану ковидом 19 и опоравак од ње. Још једна од мера односи се и на укидање буџетских средстава фирмама (међу којима и медијима) које отпуштају технолошке вишкове и смањују плате, дају бонусе руководиоцима или блокирају рад синдикалних организација. Такође, предложено је и стратешко улагање у оглашавање јавног сектора, нарочито „хиперлокално“ како би се помогло медијима да изађу из тренутне кризе³⁸.

³⁷<https://www.nuj.org.uk/news/two-thirds-of-media-workers-have-suffered-financially-because/>

³⁸<https://www.nuj.org.uk/news/nuj-launches-news-recovery-plan/>

Према подацима које нам је доставио НУЈ, просечна нето плата новинара у Великој Британији у протекле две године била је 23 825 фунти (26 696 евра) на годишњем нивоу. Новинари који раде у етаблираним медијима у Лондону су, на годишњем нивоу, у просеку зарађивали 33 415 фунти (37 442 евра), ван Лондона плате су мање³⁹. Слободни новинари за 1 000 речи добијају у просеку између 350-550 евра⁴⁰. Национални синдикат новинара (НУЈ) редовно ажурира водич за хонораре фриленсера⁴¹ који се штампа у Freelance, билтену лондонске самосталне подружнице *London Freelance Branch*. Када је реч о платама новинара, НУЈ је истакао и разлике у примањима новинарки у односу на новинаре (*gender pay gap*). Анализа из 2019. године истиче да скоро трећина медијских компанија пријављује пораст разлика у примањима. У извештају који су нам доставили, највећи јаз у примањима показан је у Condé Nast, издавачу магазина Vogue, GQ i Vanity Fair, затим Telegraph и Economist⁴². Све организације које запошљавају више од 250 људи у обавези да у предвиђеном року предају извештај о нивоу платних разлика мушкараца и жена на званичан владин онлајн сервис <https://gender-pay-gap.service.gov.uk/> те да закаче писану изјаву на сајту своје компаније тако да свака жена може да укуца име своје компаније како би видела разлику у платама у односу на њихове колеге, као и проценат жена на највише плаћеним позицијама. Најмање разлике су показане у оним компанијама и организацијама које имају синдикате⁴³.

Процењује се да у Великој Британији ради 73 000 новинара. Укупан број медијских радника није достављен⁴⁴. Анкета о радној снази из 2015. је показала да од 64 000 новинара, 40 000 је запослено са пуним радним временом, 5 000 са непуним радним временом, 8 000 новинара је samozапослено са пуним радним временом, док је 10 000 samozапослених новинара са непуним радним временом⁴⁵.

³⁹<https://www.journoresources.org.uk/journalism-salaries-how-much-journalists-paid/>

⁴⁰<http://www.londonfreelance.org/rates/index.php?call=&work=Words,+per+1000§=news>

⁴¹<http://www.londonfreelance.org/rates/index.php>

⁴²<https://www.nuj.org.uk/campaigns/equal-pay-and-gender-pay-gap/>

⁴³ Gentleman, Amelia (The Guardian; 3.4. 2018) *Angry about your company's gender pay gap? Here's what to do next.* https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2018/apr/03/angry-about-your-companys-gender-pay-gap-heres-what-to-do-next?CMP=share_btn_tw.

⁴⁴<https://www.nctj.com/downloadlibrary/JaW%20Report%202018.pdf>

⁴⁵<https://www.pressgazette.co.uk/6000-drop-number-uk-journalists-over-two-years-18000-more-prs-labour-force-survey-shows/>.

У Великој Британији *не постоји колективни грански уговор* за запослене у медијима. Колективни уговори постоје на нивоу компанија, али не и на нивоу делатности. Као примери медијских кућа које имају колективне уговоре наведени су Гардијан и Би-Би-Си. Највећу препреку у закључивању колективног гранског уговора представљају ставови послодаваца, као и одсуство воље власти и законодавства.

На питање да ли је новинарска професија пожељна у Великој Британији, из синдиката нису одговорили. Ипак, истраживање Националног савета за тренинг новинара (National Council for the Training of Journalists) *Journalists at work. Their views on training, recruitment and conditions* из октобра 2018. године показује да се 75% слаже са изјавом 'новинарство је посао који уживам да радим', док се само 4% није слагало са том изјавом (у 2012. години, 83% се слагало са том изјавом док само један проценат није)⁴⁶.

Када су у питању проблеми са којима се новинари срећу, из НУЈ су нам послали резултате истраживања спроведеног међу чланством које је показало да се 98% испитаника сложило да запослени на јавним функцијама, укључујући политичаре, треба да одржавају висок ниво јавног дискурса, избегавају одбацивање новинарског рада као лажних вести (*fake news*) као и да не треба да ограничавају приступ информацијама. Такође, 97 одсто анкетираних се сложило да дезинформације и лажне вести урушавају поверење у новинарство и повећавају непријатељство према новинарима, док 94% њих сматра да тренутна поларизација јавног дијалога у Великој Британији неповољно утиче на безбедност новинара. Чак 78 одсто анкетираних је истакло да су злостављање и узнемиравање постали нормална ствар, те да их сматрају делом новинарског посла⁴⁷. Као кључне проблеме са којима се новинарство у овој земљи суочава, у НУЈ наводе и следеће:

- Лоши услови рада (плата, оптерећење, стрес...)
- Гашење штампаних издања, укидање радних места и вишак запослених
- Напади на јавне сервисе, смањење буџета
- Безбедност и слобода медија

⁴⁶Spilsbury, Марк (2018) *Journalists at work. Their views on training, recruitment and conditions*. Independent research commissioned by the National Council for the Training of Journalists.

<https://www.nctj.com/downloadlibrary/JaW%20Report%202018.pdf>.

⁴⁷<https://www.nuj.org.uk/news/nuj-safety-un/>

- Власничка структура медија и недостатак медијске разноликости.

IV Новинарство у јавном сервису: Гламурозна професија другог реда

истраживала: Ружа Ћирковић

Амерички економисти Стивен Левит и Стивен Дабнер у својој су се много читаној књизи „Откачена економија“ бавили и тим питањем: зашто новинарство не спада у изврсно плаћене професије? Левит и Дабнер доказују да за то постоји објашњив разлог: „Кад много људи конкурише за исти посао, обично је лоше плаћен. То је један од четири важна фактора у одређивању висине плате. Остали су: посебне способности које тај посао захтева, отежавајући услови у којима се обавља и потражња за услугама које тај посао пружа“. Они су објаснили да „чак и у другоразредним гламурозним професијама као што су издаваштво, реклама и медији, мноштво младих људи отима се за тешке и слабо плаћене послове, који захтевају огромно пожртвовање. Помоћник уредника, који зарађује 22 000 долара у некој издавачкој кући на Менхетну, играч рагбија у школском тиму и малолетни препродавци крека, који зарађује 3,30 долара на сат играју исту игру, која највише личи на турнир. Да бисте напредовали у овом турниру, морате доказати да сте не само изнад просека већ изузетно способни“, и додали да то само реткима полази за руком.

Дакле, како су плаћени новинари у Србији: добро, просечно или лоше?

Просечна нето плата у Јавној медијској установи Радио Телевизија Србије, према Извештају о пословању те куће, 2019. године је износила 58 809 динара (брuto 81 704) и била је, према нашој рачуници, за око 7 одсто већа од просечне нето плате у Србији, која је за исту годину, према подацима Републичког завода за статистику (РЗС), износила 54 919 динара⁴⁸.

⁴⁸Важно је напоменути, РЗС у просек зарада урачунава све исплате запосленом на које се плаћају порези и доприноси - дакле, отпремнине, накнаду за превоз, накнаду за боловање дуже од 30 дана не урачунава.

Према сопственој рачуници Радио Телевизије Црне Горе, просечна нето плата у тој кући износила је 2019. године 515 евра (брuto 773 евра) и била је у длаку на нивоу просечне нето плате у Црној Гори, која је у 2019. години износила 515 евра.

Према Извештају о финансијском раду ЈРП МРТ у другом кварталу 2020. године просечна нето плата у македонском јавном сервису износила је 29 432 денара (477 евра), док је у истом периоду просечна нето плата у Северној Македонији износила 26 262 денара (427,3 евра). Просечна нето плата у ЈРП МРТ за 11,7% је већа од просека државе.

Према Биљешкама уз финансијске извјештаје о пословању ХРТ у 2019. години на нето плате 2 818 запослених потрошено је 235 755 586 куна или 6 971,7 куна месечно нето (922,5 евра). Просечна нето плата у Хрватској у 2019. години је износила 6 457 куна или 854,5 евра. Према овој рачуници, просечна нето плата у ХРТ била је за 7,9 одсто већа од просечне плате у Републици Хрватској.

Према подацима Уреда за ревизију институција у ФБиХ просечна исплаћена нето плата у Јавном сервису ФБиХ 2018. године износила је 1 093 конвертибилне марке (557,75 евра) и била је за 20,5 одсто већа од просечне нето плате у ФБиХ, која је, према подацима Федералне агенције за статистику, у трећем кварталу 2018. године износила 907 конвертибилних марака (462,84 евра).

Према извештају о пословању ЈП Радио Телевизија Републике Српске, на плате и накнаде плата запослених у 2018. години је потрошено укупно 12 978 милиона конвертибилних марака или 1 719 конвертибилних марака бруто месечно по запосленом (877,5 евра бруто). Просечна бруто плата у Републици Српској у 2018. години је износила 1 358 КМ (691,32 евра). Према тој рачуници, просечна бруто плата у РТРС за 26,5 одсто је већа од просечне бруто плате у Републици Српској.

Према финансијском извештају РТВ Словенија на плате и накнаде плата 2 272 запослена у 2019. години је потрошено 59 280 481 евро. Просечна месечна нето плата у РТВ Словенија 2019. године је износила 1 380,09 евра, према подацима те РТВ. Просечна месечна нето

плата у Словенији, према подацима Завода за статистику Словеније у 2019. години је износила 1 133,50 евра. Значи да је просечна нето плата у РТВ Словенија у 2019. години била за 21,7 одсто већа од просечне нето плате у Словенији.

Тако да се зараде запослених у јавним сервисима у нашем региону, у односу на општи просек односне државе крећу, од равних том просеку у Црној Гори до 26, 5 одсто виших од тог просека у Републици Српској.

Плате генералних директора јавних сервиса

Последњи пут износ зараде генералног директора ЈМУ РТС пријављен је Агенцији за борбу против корупције 2015. године и тада је та плата износила 284 042 динара или 6,4 тадашње просечне нето зараде у Србији. Просечна зарада у РТС-у од тада до 2019. године је порасла за 22,8% номинално, односно са 47 886 динара у последњем кварталу 2015. године на 58 809 динара у 2019. години. Па се може претпоставити да је за толико порасла и плата генералног директора. Министарство финансија је РТС ослободило поштовања Закона о утврђивању максималне зараде у јавном сектору.

Поређења ради, генерални директори случајно одабраних фирми у Србији са државним власништвом имају следеће месечне нето зараде: ЈП ЕПС (24 966 запослених) 188 142,38 динара, ЈП Пошта Србије (14 922 запослена) 198 890,86 динара, Телеком Србија ад (6 767 запослених) 460 000 динара, Банка Поштанска штедионица (2 153 запослена) 323 337 динара, Комерцијална банка 970 000 динара.

Што се тиче зарада генералних директора јавних сервиса у региону, ствари стоје овако:

Бруто месечна зарада генералног директора Телевизије Словенија 2019. године је износила 4 454,47 евра (2 878,85 евра плус минули рад) или око 2,4 бруто просечне плате у Словенији.

Генерални директор ХРТ-а 2019. године је месечно зарађивао 40 565,33 куне бруто (5 364,7 евра) односно 24 852,42 куне нето (3 284,7 евра) што је 3,8 просечних месечних нето плата у Хрватској те године.

Генерални директор РТ Црне Горе у 2019. години је зарађивао 2 734,67 евра месечно што је било равно износу 5,3 просечне месечне нето плате у тој држави.

Генерални директор ЈС ФБиХ зарађивао је 2018. године 4 694 конвертибилне марке месечно нето (2 404,67 евра) или преко 5 просечних месечних нето плата у ФБиХ.

Правило Стивена Левита и Стивена Добнера изгледа не важи за немачке јавне сервисе. Немачки јавни сервиси (ARD, ZDF i Deutschlandradio) финансирају се претплатом која је ове године износила 8 милијарди евра.

Комисија за утврђивање финансијских потреба немачких јавних сервиса фебруара ове године је емитовала на 416 страна детаљан извештај о начину на који се троше та средства и немачким јавним сервисима смањила за период 2021-2024. година допуштене трошкове за зараде за 60,3 милиона евра јер је стручна и комплексна анализа (рецимо, вреднован је утицај старости запослених веће од просечне на висину плате) показала да је плата у тим сервисима много виша од медијалне плате у јавном сектору, нешто виша од медијалне плате у комерцијалним медијима и чак не заостаје ни за медијалном зарадом у немачкој привреди као целини. Ако се рачунају две врсте пензијских привилегија, примања запослених у јавним сервисима одскачу још више. Комисија за утврђивање финансијских потреба немачких јавних сервиса (АРД, ЗДФ и Deutschlandradio) сматра да и врло ниска флукуација запослених у њима сведочи да су основне зараде и пензијски планови више него конкурентни.

Према подацима изнетим у њеном извештају, 19 545 стално запослених у АРД (обухвата 9 регионалних сервиса) 2021. године ће зарађивати просечно 8 196 евра месечно бруто и то без урачунате две врсте пензијских привилегија, које у складу са тарифним споразумима и

својим личним уговорима уживају. Ангажовани слободни сарадници, чији је статистички број 8 872, зарађиваће просечно месечно бруто 8 047 евра.

Према подацима Немачке статистичке службе, просечна бруто месечна зарада у Немачкој је 2019. године била 4 400,25 евра бруто или 52 803 евра годишње. Дакле, просечна зарада стално запослених у АРД је готово двапут већа од немачког просека. Јавни сервиси у Немачкој обавезни су да једном годишње на свом сајту објаве извештај о платама својих руководиоца. Тумачењем прописа, које је 2017. године наручио АРД, јавни сервиси су ослобођени обавезе да објављују плате спортских експерата, које ангажују, као и својих познатих водитеља.

Ево како су у 2019. години изгледале плате у АРД (који обухвата девет регионалних јавних сервиса): уредници су примали у распону од 3 681 евро до 10 728 евра просечно месечно, бруто; камермани су примали у распону од 2 888 до 8 605 евра, инжењери између 3 588 и 8 253 евра, монтажери између 2 711 и 7 314 евра, бруто. Пре него што је тумачењем ослобођен обавезе да објављује зараде својих водитеља, АРД је објавио да је 21 спортског модератора тог јавног сервиса у сезони 2015/2016 година укупно платио 1 880 000 евра, по модератору просечно нешто испод 90 000 евра, а осам спортских експерата укупно 1,2 милион евра или 150 000 евра по експерту.

Ипак, за висок просек зарада у немачком јавном сервису више су изгледа заслужни интенданци и директори него модератори. Главни интендант АРД-а (на том се месту смењују интенданци 9 регионалних сервиса) прошле године је зарадио 395 000 евра бруто. Зарада осталих његових осам колега износила је између 245 000 (Саксонски радио) и 388 000 евра (Баварски радио) годишње, бруто. Директори у девет регионалних јавних сервиса, окупљених у АРД месечно су 2019. године зарађивали између 14 202 евра бруто (Саксонски радио) до 19 989 евра бруто (Северно немачки радио).

Зараде руководиоца немачких јавних сервиса, који се претежно финансирају претплатом, нису ни близу зарада менаџера највећих немачких компанија. Немачке компаније, које чине индекс Немачке берзе, такође су обавезне да објављују зараде чланова својих

управних одбора. Највећу (годишњу) зараду је прошле године у Немачкој имао Херберт Дис први човек Фолксвагена - 9,85 милиона евра, на другом месту је Штефан Ошман шеф Управе фармацеутске компаније Мерцк - 8,45 милиона евра, па Џо Кезер из Сименса-7,15 милиона евра, Тимотеус Етгес из Дојче телекома - 6,61 милион евра, Оливер Бете из Аллианз - 6, 1 милион евра...

Хонорарци: Од 3,5% у РТС у до 32,7% у јавним сервисима Немачке

Стандард запослених уопште, па и у јавним сервисима, мери се и по њиховом радном статусу. Према званичним извештајима, јавни сервиси Србије и Словеније, спроводећи закон, превели су масовно у стални радни однос запослене на одређено време и запослене на лизинг односно такозване хонорарце. „До повећања броја запослених у 2013. и 2014. години дошло је због преузимања радника који су радили преко УЦ Дедиње у радни однос на одређено време, због пријема сталних спољних сарадника који су радили по уговорима дуги низ година, а примљени су и млади стручњаци по уговору о делу", наводи се у Извештају о пословању РТС. „По добијању сагласности од надлежних државних органа у 2017. години у радни однос на неодређено време примљено је 327 радника чиме је коначно решен њихов статус", наводи се такође.

Тако да је 2018.године, према извештају Државне ревизорске институције (ДРИ) Србије, број лица ангажованих по уговору о делу или по уговору о привременим и повременим пословима у односу на укупан број стално запослених у РТС-у био просечно 3,5 одсто месечно (од 2% до 8%, зависно од месеца). ДРИ оцењује да је број тако ангажованих у складу са законом, али да је са многим од тих лица уговор о раду склопљен за послове из делатности РТС-а или за послове који нису привременог карактера. ДРИ препоручује РТС-у да уговоре о делу закључује само за послове, који нису из његове делатности, а уговоре о привременим и повременим пословима само за послове који стварно имају карактер привремених и повремених.

У Извештају о пословању за 2019 (Летно порочило 2019, фебруар 2020), Радио Телевизија Словеније наводи да је, по одлуци Врховног суда, од 2015. године до краја 2019. године запослила 530 хонорарних сарадника.

Комисија за утврђивање финансијских потреба немачких јавних сервиса сугерира да се што већи број сарадника ангажује без чврстог радног односа. Наиме, од укупног броја стално запослених и ангажованих особа у немачким јавним сервисима (АРД, ЗДФ и Deutschlandradio) 67,3 одсто су у сталном радном односу, сарадници ангажовани по уговору о делу (freie Mitarbeiter) 25,8 одсто, а 6,9 одсто ангажовани на привременим и повременим пословима. И део синдикално организованих хонорарних сарадника заштићен је тарифним споразумом. Поменута Комисија подвлачи да „што је већи удео чврстих уговорних односа, то је теже на кратак и средњи рок се прилагодити промењеним техничким и програмским захтевима. То важи утолико више јер се медијски свет налази у свеобухватном процесу промена. Дигитализација и демографски развој су кључне тачке према којима јавни сервиси треба да ускладе свој персонални састав“, закључује Комисија и прописује проценат смањења броја запослених за период 2021-24, по годинама.

Поводом једног јавног скандала, АРД је саопштио да ниједан презентер вести (Tagesschau) није у сталном радном односу, па ни они који тај посао обављају деценијама. Презентери, по уговорима, добијају 259,89 евра за главне вести, а за краће верзије вести мање.

Оптимални број запослених стални је предмет спора у вези са јавним сервисима. Мери се према броју сати програма сопствене производње, технолошким нивоом и образовном структуром запослених.

Према званичним пословним извештајима, јавни сервиси у нашем региону имају у укупном броју запослених следећи удео запослених с вишим, високим, магистарским и докторским образовањем: Радио Телевизија Републике Српске 44,35% (629:279), Национална телевизија Северне Македоније 48,1% (752:366), ХРТ 50,1% (2 818:1 413), РТС 52,1% (2 650:1 383) и Телевизија Словеније није образовну структуру изразила на општепознати начин: (средње, више, високо...) него има 63,2% запослених са VI ступњем образовања и вишим (VII, VIII, IX) од тога (2 272:1 438). ХРТ, са 49,5% запослених с образовањем од вишег навише, у својим званичним документима оцењује да садашњи број радника и њихова квалификациона структура нису оптимални и да је ту

квалификациону структуру потребно променити због технолошког развоја и новог начина рада.

Радио Телевизија Словеније у свом Извештају о пословању 2019. године оцењује да на први поглед изгледа да су јој подаци о образовној структури лоши. Али то објашњава чињеницом да су многи запослени почели да раде у РТВ пре уписа факултета, а ситуацију је погоршало и запошљавање свих хонорараца који нису имали образовање, које захтева радно место за које је (судском одлуком) утврђено постојање елемената радног односа.

Флукуација запослених је важан показатељ атрактивности запослења у некој фирми и сматра се да је одлазак 15 одсто запослених годишње по било ком основу (пензија, отказ због одласка у другу фирму...) функционална и пожељна стопа флукуације.

Јавни сервиси, по том критеријуму, имају врло ниску стопу флукуације запослених. Према Извештају о пословању ХРТ за 2019. годину, из те фирме је те године отишло 144 запослена од 2 818, колико их је било на крају те године. Дошло је у фирму 87 људи. Флукуација око 5%. Из РТ Словеније, према Извештају о пословању, 2019. године је отишло 86 људи, од укупно 2 272 запослена на крају те године. У фирму је дошло 79 људи. Флукуација око 3,7%. Комисија за утврђивање финансијских потреба немачких јавних сервиса у свом Извештају наводи да је флукуација запослених у немачким јавним сервисима врло ниска, али не наводи конкретне податке о томе.

Извори:

1. Левит, Стивен „Откачена економија: радознали економиста открива скривену страну стварности“ (Београд: Моно и Мањана, 2006)
2. Извештај о пословању ЈМУ РТС за 2019.годину (мај/јун 2020)
3. Државна ревизорска институција, Извештај о ревизији правилности пословања ЈМУ РТС, Београд за 2018.годину (20. септембар 2019)
4. Извештај за финансиското работене на ЈРП МРТ во период 1.1 - 31.3.2020 и 1.4 - 30.6.2020
5. Izvješće o radu (poslovanju) HRT za 2019.godinu (rujan 2020)
6. Radio Televizija Slovenije, Letno poročilo 2019 (februar 2020)

7. Ured za reviziju institucija u FBiH, Izvještaj o finansijskoj reviziji JS Radio Televizija FBiH za 2018, Sarajevo
8. Извјештај о раду ЈП РТРС за 2018. годину
9. Финансијски извјештај РТЦГ од 1.1. до 31.12.2019. године (Подгорица, јун 2020)
10. Kommission zu Ermittlung des Finanzbedarfs der Rundfunkanstalten - 22. Kef-Bericht (februar 2020)

V Предлог препорука за Србију

1. Оснаживати рад синдиката и новинарских удружења, који активно раде на побољшању услова рада новинарки и новинара;
2. Започети јавну националну, али и регионалну, кампању за потписивање колективног гранског уговора којом ће се подизати свест јавности о садашњем тешком положају новинара у Србији и ургентној потреби да се тренутно стање мења;
3. Започети кампању за помоћ новинарима који су остали без посла током пандемије изазване вирусом Covid-19.
4. Промовисати родну једнакост у медијима, као и смањење *gender pay gap*-а.
5. Подстицати промовисање важности слободе изражавања и улогу новинарске професије у демократском друштву;
6. Јачати сваки облик сарадње и професионалне солидарности унутар професије, међу члановима различитих удружења и синдикатам - на националном и регионалном нивоу;
7. Развијати и оснаживати механизме правне и економске заштите новинара, нарочито оних из угроженијих група као што су млади новинари-приправници, хонорарни сарадници, слободни новинари, новинари који су запослени у локалним медијима, и слично;
8. Охрабривати новинаре кроз удруживање и рад синдиката да се заједнички боре против политичких и економских притисака којима су свакодневно изложени, као и против нормализовања цензуре и аутоцензуре;

9. Са националним и регионалним партнерима, спровести истраживање, на репрезентативном узорку, о економском положају новинара у земљама региона које ће послужити за дефинисање даљих заједничких корака и акција у борби за побољшање услова рада новинара.

10. Оснаживати везе са другим друштвеним актерима (министарства, цивилни сектор, приватни сектор, универзитети, школе) у промовисању важности новинарске професије и активно се залагати за обезбеђивање финансијске подршке за остварење постављених циљева.